LOLA STERE CHIRACU

PRIZONIERUL DE LA HERACLEEA

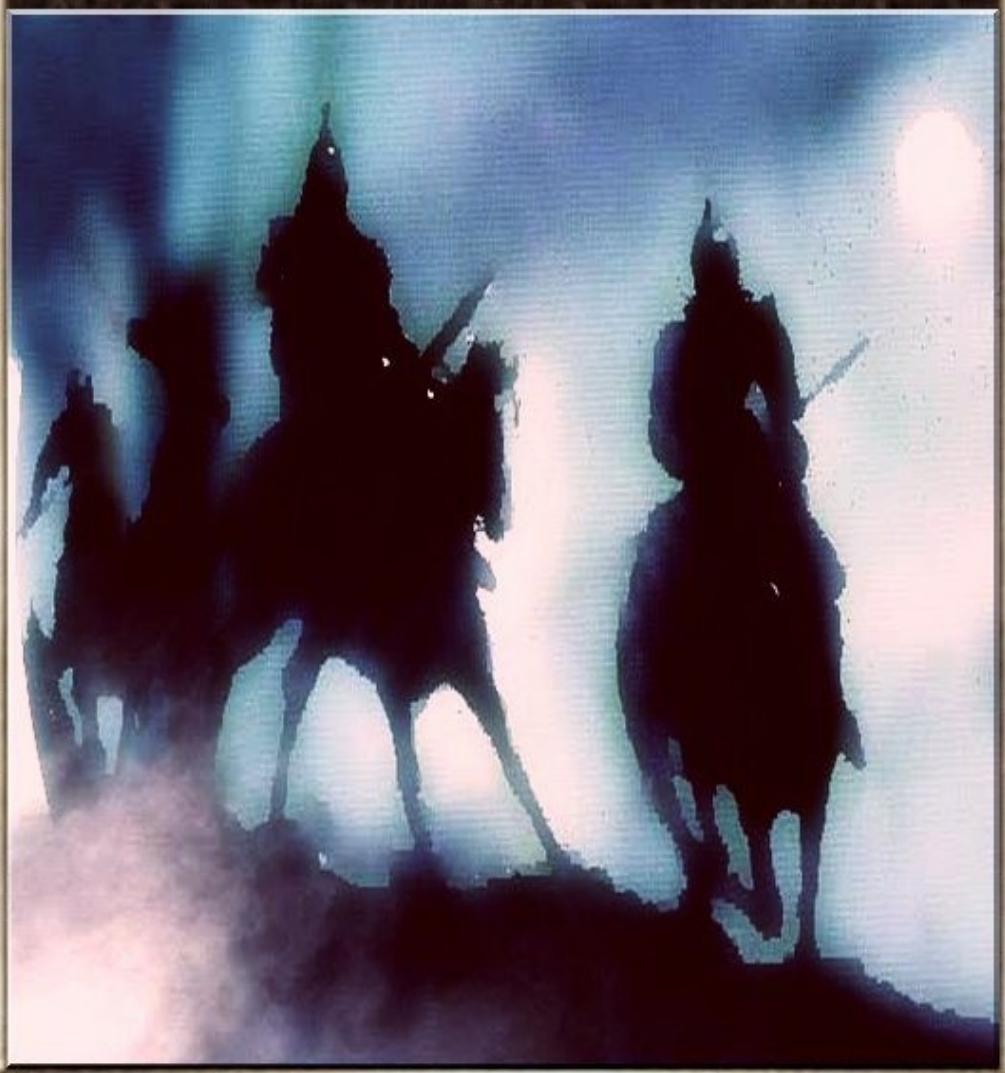

EX LIBRIS
I
D
Pro ARTE

Oamenii aceştia au existat. Faptele s-au întîmplat cu patru sute de ani în urmă. Povestea lor am scris-o înţelegînd că, atunci cînd oamenii au puterea de a simţi şi găsi o frumuseţe în viaţă, se pot bucura de ea chiar trecînd peste cele mai grele clipe. Cine are puterea de a spera, tăria de a lupta, căldura de a iubi, acela-i un om puternic, ne învaţă şcoala vieţii. O şcoală a vieţii din care înţelegi că mulţumirea şi realizarea existenţei umane depinde de ţara proprie faţă de care toţi avem de îndeplinit o datorie ce trebuie să ţîşnească din sufletul nostru.

Lola Stere Churacu

LOLA STERE CHIRACU

PRIZONIERUL DE LA HERACLEEA

Nuvelă istorică

Publicata la

EDITURA MILITARĂ — 1974

1

Întîi, vîntul se înteţise şuierînd prin stejarii şi arinii pădurii de la miazănoapte. Apoi se tînguise în lăstărişul de la margine şi stîrnise păsările care ciripiseră pînă atunci în voia lor printre ramuri.

Cu încetul norii cenuşii se prelinseră pe faţa cerului, umbrind soarele şi punînd o pîclă peste şesul pe care se ridica împrejmuirea largă de piatră ce adăpostea acareturile şi cula de la Maldăr.

Casa aceasta înaltă de trei caturi, cu pereţi groşi şi ferestre înguste, apărată de o uşă din blăni de stejar ţintuită în piroane mari de fier, se profila albă şi dură pe fundalul unui cer ce amintea de apele Cernei, mai degrabă decît de cele ale Jiului, faţă de care era mult mai apropiată.

Dacă nu s-ar fi ştiut din bătrîni că stră-străbunul Maldăr ar fi venit din munţii Cernei, unde-şi avusese casa durată sus pe stîncile cele de calcar, la care numai oameni de ai locului puteau răzbate, multe ar fi fost uitate

şi neînţelese, aici unde nu era cale prea lungă pînă la Tîrgul-Jiului. Poate din pricina asta stăpînii de la Maldăr erau bălani şi iuţi.

Se mai zvonise că acolo, în munţii cei albi, în casa săpată în stîncă, fusese o groapă unde erau aruncaţi păgînii prinşi pe valea Cernei, că bărbaţii locului se juruiseră să nu îngăduie nici unui ismailitean şi nici unui alt străin să le calce ţinuturile... dar se mai poate şti cîte se mai născocesc în lume ? Sigur era că de un veac, de cînd se statorniciseră aici, luaseră numai fete din partea locului şi le aleseseră ochioase şi harnice, rodnice a da prunci mulţi. Totodată, în dorul munţilor, înălţaseră vechiul tip al caselor cu încă un rînd sau două de odăi crescîndu-le în sus, slujind astfel ca un turn de veghe peste cîmpia pe care-şi păşteau turmele de oi şi hergheliile de cai, aşa încît să poată cuprinde cu ochiul atît drumul ce ţinea latura pădurii, cît şi pe cel urcînd de la Dunăre.

Biserica durată de ei era micuţă şi se afla în marginea satului, aproape de culă.

Dintre bărbaţii neamului, mulţi pieriseră în lupte şi foarte puţini de bătrîneţe în paturile lor. Ultimul vlăstar în viaţă, tînărul Petru de la Maldăr, plecase să lupte, sub căpitănia lui Stroe Buzescu, împotriva tătarilor pe care-i oprise la Putinei şi Şerpăteşti, acolo, departe de acel mal al Oltului şi mai departe încă de cetatea de scaun a Bucureştiului, spre Dunăre.

Acum, se vedea venind călare pe sub poalele pădurii o mică ceată de ostaşi, plecaţi odată cu el ; dintre ei se desprinse unul şi veni la culă, să vestească jupînesei Velica, mama căpitanului, că luptase lîngă el, apoi un vălmăşag îi despărţise, apucase să-l mai vadă luptînd lîngă căpitanul Stroe Buzescu şi apoi alt buluc de tătărime năvălise, îl pierduse din vedere, şi la sfîrşitul luptei nu-l mai găsise nici printre vii, nici printre morţi.

Mustăţile oşteanului erau pleoştite de năduşeală. Mai purta urma unei răni la urechea dreaptă. Minteanul lui cu pătrăţele roşii îl arăta a face parte din oastea Jiului. Îşi dădu cuşma mai pe frunte şi îşi şterse sudoarea.

Atunci bubui lung, şi norii se rupseră într-o ploaie cu bolboci.

Îndemnă calul dincolo de adăpostul copacilor, spre curtea stingheră, care-i păru că adăposteşte un cimitir...

— Părinte stareţ, roagă-te pentru feciorul meu. Am făcut cale lungă de la Măldărăşti pînă aici. Cale lungă şi grea. N-am ţinut seama nici de

lotrii ce-mi puteau ieşi în drum, nici de sălbăticiunile pădurilor. Am venit la sfînta mînăstire a Tismanei să petrec aici în post şi rugăciuni o lună, pînă la sărbătoarea sfîntului Petru. Poate se va îndura domnul să-mi deie vreun semn de mila lui.

— După cum înţeleg eu, jupîneasă, feciorul cel mare ţi-a dispărut după bătălia de la Putinei cu tătarii. Dacă va fi pierit acolo ? A fost prăpăd mare şi mulţi căpitani ai lui Vodă s-au pierdut.

— Mulţi, prea sfinte, mulţi, că mare-i îndrăzneala tătarilor şi lăcomia lor. Dar mie numai un fecior îmi rămăsese în viaţă şi nu se poate ca şi pe-acela să mi-l ia.

— Ce se poate şi ce nu se poate pe lumea asta, nu e căderea noastră s-o ştim.

— De la o vreme îl visez noapte de noapte. Îl văd într-o cetate ruinată, sus pe vîrful unui deal. Stă singur şi scrijeleşte la piatră. Apoi văd un lac mare la poalele dealului şi el goneşte încotrova, şi nu-i mai văd faţa, că-i cu spatele spre mine. Iar în urma lui aleargă un slujitor mărunt şi nici aceluia nu-i zăresc chipul. Semnele astea mi s-au făcut încă de la Crăciun şi am pornit încoace să aflu dezlegare visului ; să capăt ajutor împotriva duşmanilor.

Monahul Liontie, cel ce fusese înainte Lupul — căpitan Glogoveanu, pe vremea cînd îşi dăduse o parte din avuţie pentru întărirea şi înfrumuseţarea mînăstirii Tismana — îşi înclină capul acoperit de comanac. O cunoştea de mult pe jupîneasa Velica, sora lui Sîrbul, mare stolnic din Mehedinţi, şi a lui Popa Stan ot Cerneţi, pe care măria-sa vodă Mihai pusese mare nădejde în luptele ce le dăduse împotriva turcilor şi a vasalilor acestora, tătarii, care din Bugeac ori din părţile Dobrogei năvăleau tot mai des. Era văduva jupanului Chirea de la Maldăr. Fusese frumoasă femeie, dar din frumuseţea ei de altădată rămaseră numai ochii mari castanii, care căutau cu asprime şi hotărîre. Nasul, uşor încovoiat, se ascuţise de griji, şi buzele subţiri le ţinea strînse, ca şi cum s-ar fi stăpînit să vorbească mai mult decît trebuie. Venea să se roage, dar avea un fel al ei, prin care mai mult poruncea lui Dumnezeu, decît se smerea în faţa soartei. Trecuse de patruzeci de ani, însă trupul ei, în ciuda vîrstei, rămăsese subţire şi sprinten. De cînd îi murise bărbatul, ea mersese în rînd cu oamenii la treburi şi vînători şi îşi crescuse feciorii la fel ca un tată. Doi îi pieriseră, cînd cu bolile cele rele care bîntuiseră Oltenia, pe vremea

lui Alexandru-Vodă. Dar cel mare îi rămăsese în viaţă, pînă în vara trecută, cînd plecase cu pîlcurile lui contra tătarilor.

Monahul Liontie îi cunoştea durerea. Jupîneasa fusese pînă pe cîmpul de bătaie, să vadă dacă nu cumva găseşte vreo urmă a feciorului. Îndrăzneaţă încercare şi fără de chibzuială, căci venise de acolo mai aprigă, mai neîmpăcată.

Faţa îngustă a monahului se întunecase. Ochii lungi se îngustară.

— Visele, jupîneasă, nu-s decît născociri.

— Nu totdeauna. Tata spunea că şi sfîntul Nicodim cînd a pornit să zidească Tismana a visat cînd şi unde trebuie să înalţe mînăstirea.

— Acela era sfînt, jupîneasă.

— Tocmai de aceea. Visele i-au arătat că trebuie să caute locul unde apele curg din stîncă ploaie, unde tăpşanul creşte peste negura prăpastiei. A găsit stînca. Apoi visele au încetat.

— Asta aşa-i. Dar el a înălţat un lăcaş de închinare Domnului.

— Am să înalţ şi eu, părinte, două. Ajută-mă numai, gîndindu-te ce sfat mai bun îmi poţi da. Ai mintea mai luminată decît a mea.

— Poate că lumină se va face peste necazul domniei-tale. Dar nu ispiti pe Dumnezeu mai mult şi nu-i cere lucruri peste fire.

— Nimic nu-i peste fire ; i-am dat doi feciori cruzi. I-am dat bărbatul, tinereţea şi bucuria vieţii mele. Nu-i destul oare ?

— Nimic nu-i destul, niciodată.

— Atunci coborîm iadul pe pămînt, prea sfinte.

— Nu huli.

— Nu. Dar dacă n-oi grăi tot ce gîndesc nici în faţa sfinţiei tale, cui să spun ?

Gura fină a monahului Liontie surîse în desişul mustăţii.

— Aşa e, jupîneasă. Descarcă-ţi sufletul.

— Şi sufletul şi punga, părinte. Am adus cu mine pe Drăghia ţiganca, cu Rope şi Reaba, să fie roabe mînăstirii, şi trei ţigani meşteşugari: Ciorică, Jugălie şi Bobe. Toţi trei ştiu să lucreze fierul, iar chirandele lor au învăţat florăritul. Să vă înveselească grădinile şi cimitirul, să doarmă sfinţii ieromonahi sub lumina şi mireasma florilor. Şi apoi mă leg cu hrisoave să-i dau casa mea din Craiova, din preajma băniei, cu tot pămîntul împrejmuitor, vie şi prisacă tot lîngă Craiova, pentru care am adus scrisorile cu peceţile domneşti puse.

— Dumnezeu să te ajute. Mînăstirea noastră are nevoie. Dar de ce te-ai gîndit anume la ea ?

— Fiindcă e neînchinată, prea Sfinte, şi o mănăstire neînchinată parcă e mai a noastră decît celelalte. Să se bucure ai noştri de prisosul ei.

— În faţa Proniei nu există ai noştri şi ai lor. Sînt toţi creştini.

— Să fie ei creştini la ei acasă şi noi la noi. Eu lui Dumnezeu de aici îi închin totul.

— Faci tîrg cu Dumnezeu ? Nu e bine.

— Cînd omul se călugăreşte nu face oare un tîrg ? Cînd face danie nu cere ceva în schimb ?

— Oamenii îi cer multe.

— Şi eu cer viaţa băiatului meu.

Jupîneasa scutură cu îndărătnicie vălul ruginiu, care-i acoperea capul. Cerceii sclipiră în ape roşietice şi îndărătnicia după faţa jupînesei nu mai avu margini, cînd se închină în faţa icoanei Sfintei Fecioare, murmurînd cu dinţii strînşi.

— Dacă nici Precista care a pătimit nu mă poate ajuta, unde să mai ridic glas ? !

Monahul ieşi cu pas uşor.

— Roagă-te, jupîneasă. Roagă-te.

Odată el plecat, femeia ieşi pe uşa dinspre miazănoapte, care dădea pe un pridvor larg prins în arcade de piatră, ce se înalţă deasupra prăpastiei.

Jur-împrejur creste de munţi, acoperite cu brazi nesfîrşit de înalţi, ce-şi purtau în vîrf ciorchini de conuri gălbui. Erau atît de deşi, încît aproape nu se zărea iarba printre tulpinile lor. Lumina se îngusta din vîrful munţilor spre poale, unde verde şi întunecată se adîncea prăpastia. La dreapta, un perete neted de stîncă, cu o peşteră drept la mijloc. Acolo se părea că numai caprele sălbatece pot ajunge. Înăuntru, licărea o luminiţă. Pe brîul muntelui şerpuia o cărare îngustă cît paşii unui om. Deodată, se ridică o boare de vînt şi codrul foşni, stîrnind miros de cetină crudă. Tăpşanul pe care se afla mînăstirea era atît de îngust în acea parte, încît arcadele pridvorului păreau crescute din munte, iar Tismana, căţărată pe creastă, făcea una cu însuşi stînca pe care se afla, ca un strigăt de piatră înălţat către dumnezeirea ce-şi avea cuibul în culmile învecinate sau în

petecul de cer, fără de nor. Tismana părea cetate a duhurilor, unde oamenii pătrunseseră nu se ştie cum. Jupîneasa se cutremură.

— Dacă s-a putut întîmpla minunea să se facă aici biserică, de ce nu s-ar putea ca şi ea să-şi afle fiul în viaţă !

Toate hoardele care treceau prin ţară îşi opreau puterea la picioarele acestui munte, în afara codrilor cu poteci neumblate ce înconjurau locul ca un brîu vrăjit.

Rămase aşa pierdută în gînduri, pînă ce apăru, ducîndu-se spre chilia singuratică, un călugăr ; era ieromonahul Liontie, care mergea să se roage în linişte. Velica ameţi şi închise ochii. Cînd îi deschise, Liontie înainta neclintit şi jupîneasa simţi cum cu fiecare pas al lui i se întărea credinţa că-şi va afla fiul.

În chilia lui, călugărul grămătic adăuga sîrguincios la cele 40 de sate stăpînite, şi daniile noi făcute de jupîneasa Velica de la Maldăr, şi se bucura căci averile mînăstirii treceau de 400 000 de aspri şi bogăţia ei îi aducea şi trăinicia.

2

Cetatea Heracleea se întindea pe vîrful dealului. Rămasă din vremea grecilor şi a romanilor, ea îşi păstra urmele a ceea ce fusese odinioară: punct de pază şi fortificaţie greu de luat, care, aspră şi puternică, priveghea şesurile şi lacul de la poalele ei, Babadagul. Avea zidurile tari încă, cu piatra bine îmbucată în mortarul ce fusese turnat cu secole în urmă. Deschiderea ovală a intrării, cu poarta din lemn de stejar, ferecată în legături de oţel, ducea spre o curte interioară, dincolo de care erau încăperile întunecoase şi reci, cu tot soarele ce dogorea din înaltul cerului.

Cîţiva oşteni de strajă, cu chivere ascuţite, scut rotund şi arcuri cu săgeţi în spinare, şedeau în turnul cel înalt. Îmbrăcămintea lor, figura, totul dovedea originea lor tătară: bărbaţi scunzi şi iuţi în gesturi, avînd o privire furişată în lături.

Spre deosebire de celelalte cetăţi ale imperiului otoman, aceasta era lăsată în seama pazei hanului tătarilor de la mare.

Turgai-Beg, comandantul cetăţii, nu fusese obişnuit să trăiască în case statornicite. Cu atît mai mult în aşezări de piatră. Dar Turgai-Beg era un om ambiţios şi fără să se rupă de ai lui, încerca această formă de viaţă pe care, ca vasal al sultanului, trebuia sau voia s-o încerce.

Hanul din Crîm primise din partea padişahului o scrisoare care suna astfel:

„Către provincia unde înfloreşte mulţimea şi izvorul domniei, care este reazemul, norocul şi canalul fericirii, stăpînitorului de putere şi glorie, ales prin favoarea regelui de la care tot ajutorul trebuie să se ceară, regele Crimei, Gazi-Ghirai-Han, şah, a cărui domnie să fie veşnică. După aceste binecuvîntări ale noastre sigilate cu ambră şi salutările parfumate cu narcis pornind din graţia imperială, veţi fi dat respectul cuvenit. Vă facem cunoscut, întrucît în aceea parte a împărăţiei avem ca posturi întărite numai castelul Tulcea şi cetatea zisă a Heracleii, s-a hotărît a vi se încredinţa ca pază ultima, fiind convinşi că bravura cavalerilor tătari este asemănătoare cu aceea a spahiilor noştri, care în clipele de faţă ne sînt mai trebuincioşi spre a fi trimişi să ne întărească stăpînirea în părţile apusene ale lumii, pentru a lupta împotriva lui Nemce-Kiraly şi Maghiar-Kiraly, către care, slăvitul Han, viteazul nostru vasal, va trebui să se îndrepte pe dată, cu toate ciambururile sale la Timişoara. Aşa că, veţi prelua paza acestei fortificaţii de la hotar începînd din luna Seval[1] a acestui an de la Hegira. Cu atît mai mult, cu cît în acele părţi ale împărăţiei, ghiaurul Mihai, trădător şi necredincios faţă de noi, ne-a ars supuşii în Bucureşti şi apoi a atacat Diul, Rusciucul, cetatea Hîrşovei şi a Brăilei, nemaitrimiţînd nici bargherul[2] cuvenit, nici tributul. Aşa să fie şi pacea Biruinţei cu voi".

Hanul din Crîm lăsase să i se citească hrisovul apoi hotărîse ca ruda lui apropiată, Turgai-Beg, să îndeplinească porunca sultanului, să plece în Dobrogea cu o parte din oştenii lui, din cei învăţaţi să lupte după obiceiul ghiaurilor.

Şi Turgai-Beg se supuse. Îşi îndesase chivăra ascuţită cu gulerul de zale mai bine pe cap, ridicase corturile, luase cele trei neveste, copiii, şi după drum lung ajunse la cetatea ce străjuia întinsul Dobrogei, unde, la malul Dunării, mai erau aşezări de valahi-ghiauri. Cele trei neveste se

[1] *Seval: iulie.*

[2] *Bargher: impozit de cai.*

numeau: Luhuma-Catun, Caise-Catun şi Lacrimă de Rouă. Primele două îi dăduseră băieţi pe care-i creştea sub ochii lui pentru meseria armelor. Lacrimă de Rouă însă îi dăduse numai o fată, Azale, care avea acum spre paisprezece ani şi pe care tînărul Mîrsa[3] Sali-Beg, fiul hanului, urma să o ia printre nevestele sale, în scurtă vreme.

Nu se putea spune că Azale nu era o fată ascultătoare. Numai că schimbarea aceasta de viaţă, cu mutarea, venise tocmai atunci cînd firea ei suferea cele mai mari prefaceri, cînd o mare mulţime de tătari se creştinase, fie pe ţărmul Babadagului, fie trecînd dincolo în Kara-Iflak[4].

Turgai-Beg nu mai era tînăr şi, cum avea o singură fată, o iubea poate mai mult decît pe ceilalţi copii ai săi. Aşa că o lăsa în voia ei, crescînd-o mai mult băieţeşte. Fata călărea, trăgea cu arcul şi nimănui nu-i părea acest fapt neobişnuit. Îşi purta părul capului mic împletit în mai multe codiţe, care adunate la un loc dădeau chipului ei o înfăţişare ciudată, descoperit de vălul lung albastru, ce-i atîrna pînă aproape de şalvarii unduitori şi înfloriţi. Cum era foarte mică de statură, părea mai degrabă un copil decît o fată şi îşi îngăduia să intre în toate cotloanele bătrînei cetăţi.

În ziua aceea, cînd toată suflarea dormea în umbra răcoroasă a corturilor, iar oştenii de pază jinduiau după restul hoardei, cu care tovarăşii lor de arme făceau incursiuni după pradă, fie în Bogdan-Iflak[5], fie în Kara-Iflak, Azale ciocănea cu degetele uşor boante în vîrf în tăblia unei uşi închise cu zăvoare groase.

— Nu dormi, Azale ?

Oşteanul vîrstnic se obişnuise cu ea, de cînd i se încurca printre picioare mergînd de-a buşilea.

— Nu.

— De ce ? Ţi-e dor de Sali-Beg ? zise celălalt, îndreptîndu-şi apărătoarea ce-i stînjenea braţul drept.

— Nu.

— Se zvoneşte că după Ramazan are să vină să te ia la corturile lui.

Mica tătăroaică îşi îngustă ochii.

— O să mă duc dacă vrea tata. Dar acuma mi-e urît.

---

[3] *Mirssa: principe.*

[4] *Kara-Iflak: Muntenia.*

[5] *Bogdan-Iflak: Moldova.*

Oşteanul îşi scoase chivăra, ştergîndu-şi de sudoare ţeasta rasă.

— Mai e puţin şi n-o să-ţi mai fie urît.

— Ba îmi e. Mamele dorm, tata — slăviţi să-i fie paşii, e plecat cu ceilalţi şi cu fraţii să facă exerciţii la poalele dealului.

Îşi întinse uşor braţele în clinchetul brăţărilor înguste de toate culorile, ce-i împodobeau încheieturile.

— Dacă Turgai-Beg te-a dat să sugi la Ata, ca pe fraţii tăi, apoi cînd circaziana a murit şi mumă-ta n-a avut lapte, te-au dat la roaba aceea valahă.

— A fost roaba mamei, pînă acum doi ani cînd s-a prăpădit şi ea.

— Numai că, păcătoasa, te-a învăţat şi limba ei. De la ea ai moştenit şi urîtul ce te cuprinde. Mîine, poimîine, fraţii tăi or să plece la circazienii din Harkov să-şi facă ucenicia armelor şi a purtării, aşa cum e datina rudelor apropiate hanului. Atunci cetatea are să ţi se pară mai pustie.

— Chiar or să plece la circazieni ? se întristă ea, aşezîndu-se, pe iarba moale, cu picioarele încrucişate.

— Sigur că da. Aşa cum cere obiceiul.

— Cînd ?

— După ce aceştia vor trimite tributul lui Gazi-Han: două sute de tineri şi o sută de fecioare.

Azale îşi muşcă buza de jos, care era plină şi roşie.

— Îmi pare şi bine şi rău.

— Bine ?

— Ei or să vadă lumea. Alţi oameni, alte locuri.

— Ei sînt feciori, Azale.

— Şi eu sînt fiica tatălui meu, se înfurie de-a binelea şi lacrimi de necaz îi străluciră în ochi. Aici nici măcar păsările nu fac popas... Dar pe cine au adus azi-noapte cavalerii tatălui meu ?

— Un rob valah. Se pare că la corturi le era teamă că are să fugă.

— Unde e ?

— Dincolo de uşa în care ai ciocănit tu adineauri.

— Să-l văd.

— Nu se poate !

— Să-l văd şi eu. Fraţii pleacă, tata pleacă, mamele dorm, şi jos în largul cîmpiilor, fetele stau împreună. Numai eu stau singură, singură, pe vîrful ăsta blestemat şi acoperit cu piatră.

— Aşa a poruncit Turgai-Beg, Azale.

— Eu vă poruncesc să trageţi zăvoarele, să văd robul.

— O să ne pedepsească.

— De ce ? Are să fugă ?

— E legat. Nu poate.

— E fioros ?

— N-aş zice.

— Atunci arătaţi-mi-l. Tata nu are să ştie.

— Coranul ne opreşte să minţim.

— Cine vă spune să minţiţi ? Numai să vă ţineţi gura. Hai !

Chipul ei ars de soare strălucea de curiozitate.

— O să fie mutat de aici în tainiţa a doua, cea care dă cu uşile înlăuntrul vechilor săli ; acolo unde-i fîntîna. De mîine n-are să mai fie în paza noastră.

— Şi Allah spune în Coran că „o dată nu înseamnă întotdeauna".

— Hak-Allah[6] !

— Sub han Allah[7], răspunse al doilea şi se îndreptă spre zăvoarele de fier, pentru a le trage într-o parte. Uşa scîrţîi din greu pe balamalele ei ruginite şi lăsă să pătrundă lumina în hruba, unde pe pămîntul bătătorit se afla un tînăr. Oştenii rămaseră în dreptul uşii.

Azale înainta pe vîrful picioarelor, cu o curiozitate lacomă în ochi. Robul era legat de picioare. Stătea în raza luminii şi, orbit, clipea des din ochi. Părea să fie foarte înalt, căci Azale pierdu o bună bucată de vreme ca să-l măsoare din tălpi şi pînă în creştet. Atunci băgă de seamă că braţul drept e rănit şi legat cu nişte zdrenţe murdare. Mîinile lui îi părură aşa de mari, încît Azale se întreba dacă mai văzuse vreodată aşa ceva. Nu. Desigur că nu. Apoi mai fu ceva neobişnuit. Pe faţa slăbită atîrnau de o parte şi de alta nişte plete bălaie, care se încîrlionţau spre vîrf. Barba şi mustaţa, netunse de multă vreme, erau la fel de cîrlionţate, încît Azale se gîndi la valurile lacului. Apoi întîlni ochii negri cu sprîncene lungi şi gene aidoma, ca ale mamei ei cînd şi le făcea cu hene de sărbătorile Bairamului, numai că lîngă tîmplă sîngera urma proaspătă a unei răni, iar privirea lui era ca a mînjilor sălbatici, cînd sînt prinşi cu arcanul.

---

[6] *Hak-Allah: Dumnezeule drept !*

[7] *Sub han Allah: Dumnezeule bun !*

Azale şedea împietrită locului, privindu-l, apoi cu un gest încet scoase acul lung ce-i ţinea vălul pe cap.

— Să ştii că are să vrea să-l înţepe, şopti oşteanul cel mai tînăr.

— I-ar fi cea mai uşoară caznă. Spuneau cei de l-au adus că e unul dintre cei mai spurcaţi căpitani ai lui Mihale Oglu, că a scăpat datorită lui, la Şerpăteşti ori la Putinei, n-am înţeles bine. Că a stat lîngă el rănit cum era, ca să-l apere, pînă i-au venit cetaşii.

— Acolo a căzut, cînd au fost înfrînte bulucurile noastre. Se pare că l-a luat Sali-Beg ; de ce l-o fi trimis la noi, nu înţeleg ?

Azale în vremea asta ieşise afară, de unde se întoarse cu o ulcică de pămînt plină cu apă. Cu o mişcare bruscă, rupse marginea de jos a vălului ei şi o puse împreună cu ulcica alături de prizonier, de care se apropie cu paşi mici, dar hotărîţi. Se făcuse albă la faţă, ca bluza de pe ea: strîngea din dinţi şi înainta, cum te-ai apropia de un pui de lup, pe care vrei să-l domesticeşti. Apoi îşi puse restul de văl pe cap peste cosiţele lucioase de seul cu care fuseseră unse, şi-i spuse ceva, într-o limbă din care cei doi nu înţeleseră nimic. Se priviră numai, făcîndu-şi semn cu capul, apoi fata ieşi iar ei traseră uşa şi zăvoarele peste întunericul hrubei.

— Chairu Serr min Allah[8], grăi cel mai tînăr.

Zarai oşteanul zîmbi pe sub mustăţile-i subţiri şi lungi, care-i atîrnau ca două şirete negre de o parte şi de alta a gurii. Se aştepta să o vadă pe Azale pornindu-se să danseze fără să se oprească trei zile şi trei nopţi aşa cum cere datina şi cum fac toate fetele de bei, cînd trec de la starea copilăriei la aceea de a putea fi femeia unui bărbat şi mama unui prunc. Numai aceasta putea lămuri purtarea ei faţă de rob. Ştia, de cînd slujise la hanul din Crimeia, că fetele nobile devin lunatice cînd vine vremea marei prefaceri şi că atunci nici un gest de al lor nu trebuie luat în seamă, ci trebuie chemat muzicantul care cînta de trei ori cîte trei zile şi trei nopţi în timp ce fetele care trec prin starea asta dansează fără să bea şi să mănînce. Făcînd aşa, şi odată datina respectată, fecioarele necoapte devin cele mai bune tătăroaice. Cum Azale era atît de micuţă, nimeni nu se mira de întîrzierea acestei schimbări. Numai ca Azale îşi sună brăţările de la picioare, păşind uşor cu imineii ei galbeni şi spuse numai în treacăt.

— Aşa mi-a poruncit în vis dervişul ce-i înmormîntat pe malul lacului.

Apoi cu paşi uşori de pisică, intră în cort. Zarai scuipă în patru zări.

[8] *Chairu Serr min Allah: binele şi răul vine de la Dumnezeu.*

— Numai de n-ar fi deocheat-o !

3

Gazi-Ghirai-Han plecase cătrănit rău de la Timişoara, din cauza paşei cetăţii, care îndrăznise să-i spînzure zece din cei mai buni arcaşi, dînd ca pricină faptul că jefuiseră, călcînd astfel peste învoielile lor faţă de drepturile spahiilor. Apoi nu trecuse bine acest necaz şi mai pusese să se spînzure încă alţii douăzeci, pentru că îşi bătuseră joc de nişte ieniceri care se aflau în timpul rugăciunii de seară, iar muftiul nu avusese linişte pînă nu-i văzuse atîrnînd în funii şi, cînd abia încercase să uite toate aceste jigniri, aduse dreptului său de han, tot paşa Mehmed dăduse poruncă tătarilor lui să sape şanţuri de întărire.

— Să sape şi ostaşii tăi ! rostise Gazi.

— Ienicerii mei nu-s ţărani să pună mîna pe lopată.

— Şi cavalerii mei tătari sînt ?

— Voi sînteţi vasali, răspunsese rece paşa, privind spre el de sus în jos.

Gazi-Han tăcuse o clipă, îşi supse obrajii, ca şi cum ar fi gustat ceva amar, apoi vorbise rar şi răspicat.

— Şi noi şi voi credem în Allah. Şi voi şi noi avem profet pe Mohamed. Şi noi şi voi sîntem musulmani şi ne închinăm cu faţa la Meca, lumina şi centrul lumii. Fiii mei au dreptul să se numească sultani. Cum v-aţi îngăduit voi să ne luaţi pe noi drept vasali ? Noi eram dincolo de Nistru la noi, cu vitele, corturile şi păşunile noastre ; eram la malul mării tot la noi, şi voi, călcînd învăţăturile Coranului, v-aţi întins ca norul de grindină peste fraţii voştri, mahomedani. Voi spuneţi că întindeţi legea profetului prin puterea iataganelor. Dar noi sîntem de o lege cu voi. Ce-aţi căutat peste noi să ne faceţi vasali ? Să-i spui sultanului că hanul Gazi pleacă de azi din luptă. Rămîi cu Giongulii şi Delilerii[9] tăi, paşă.

Se făcuse o mare tăcere în cortul paşei Mehmed, căci niciodată, nimeni, nu-l auzise pe han nici vorbind atît de mult, nici vorbind astfel. Primejdios lucru era ceea ce spusese el, căci avea dreptate după legea Coranului şi nici muftiul nu putea ridica vorbe de împotrivire. Primejdios şi

[9] *Giongulii şi Delilerii: voluntari de cavalerie şi unii şi alţii, dar Delilerii se mai numeau şi furioşi sau turbaţi şi nu cunoşteau disciplina militară.*

după legea sultanului, care se socotea a fi singurul ales al lui Allah pentru a împărăţi pământul. Primejdios şi pentru paşa Mehmed, căci Gazi-Han în două ore ridicase tabăra şi plecase, lăsîndu-l singur tocmai cînd avea mai multă nevoie de cavaleria tătară. Dar era sub demnitatea lui de reprezentant al Padişahului peste acele ţinuturi să se plece în faţa hanului, dîndu-i dreptate, mai cu seamă că lui, crescut şi trăit multă vreme în palatele albe de pe malul Bosforului, îi păreau tare înapoiaţi şi sălbatici aceşti vasali ai lor, buni numai să le apere anumite hotare şi să-şi vîndă scump pielea în expediţiile contra acelui înverşunat Mihale Oglu al Valahilor, sau contra moldovenilor răsculaţi din Bogdan-Iflak şi mai cu seamă împotriva împăratului nemţesc, care stîrnea toată lumea cu ambiţiile lui deşarte de ghiaur îndărătnic. Bicisnicul acesta de crai de la Viena, despre care se spunea că nici nu ştie să iubească, nici să bea, nici să lupte cu armele, din fundul castelului său, unde-şi închina viaţa cărţilor ca un călugăr, stîrneşte toate capetele înflăcărate şi ambiţioase ale vasalilor lui. N-ar fi de mirare să-şi fi trimis soli şi la hanul tătarilor şi să-i fi luminat acestuia mintea, de a îndrăznit să-i vorbească astfel. Singur n-ar fi ştiut niciodată să judece în acest chip. Şi Mehmed paşa trimise pe dată ciauşi la Poarta Fericirii, ca să vestească pe marele vizir de cele întîmplate şi să ceară întăriri de oaste din altă parte.

Iar hanul gonea călare în fruntea ciambururilor lui, grăbindu-se să treacă Dunărea, pentru a se întoarce la aşezările lor, tăind ţinutul Bulgarilor de-a latul, căci avea de gînd să-l jefuiască în lege, doar era paşalîc turcesc şi dacă turcii îl înfruntaseră, să ştie că nimeni nu poate face aceasta nepedepsit.

Călărea întunecat şi pe măsură ce se gîndea mai bine la cele întîmplate, se mînia tot mai rău. Oare nu tot sultanul poruncise să se facă un canal[10], care să lege fluviile şi nu pusese acolo să lucreze tătari, din care muriseră într-o singur iarnă cîteva mii, de ger şi foame ? Nu făcuse aceasta sultanul pentru a-i împuţina şi a-i nimici, pe cînd prin vorbe şi hrisoave le arăta cea mai mare preţuire ? Făţarnicul acela de padişah, care se foloseşte de dreptcredincioşi ca de ghia-uri, ar merita o lecţie.

Pe cînd călărea astfel, în faţa lui apăru un pîlc de spahii, veniţi din recunoaştere. Erau între cincizeci şi o sută de oameni.

[10] *Fapt consemnat în „Istoria Imperiului Otoman" de Dimitrie Cantemir.*

Hanul se opri o clipă, şi pe loc luă hotărîrea. Făcu un semn cu mîna dreaptă, ridicînd-o în aer. Călăreţii lui au înţeles semnalul şi pînă ce spahiii turci să se dezmeticească, i-au înconjurat, dezarmat şi apoi i-au mînat pe jos, ca pe o ceată de robi, neţinînd seama nici de împotrivirea acestora, nici de preceptele Coranului ce opreşte să înrobeşti dreptcredincioşi. Ba mai mult, fierbînd încă de mînie, puse de le tăie limbile la toţi.

Acuma hanul se mai liniştise. Îşi făcuse singur dreptate peste sultan şi peste Allah.

Aşa îi adusese şi-i dăduse în primire lui Turgai-Beg.

— Ce să fac cu ei ? întrebase acesta nedumerit, căci avea robii lui.

— Să-i pui să sape, zîmbi crud hanul.

— Să sape ? Unde ?

— La poalele dealului, să facă un canal pînă la lacul ce luceşte în zare.

— Pînă la Babadag ?

— Pînă acolo.

— Şi la ce va sluji ?

— Să-ţi aducă apă la poalele dealului ; să înconjuri înălţimea cu un şanţ cu apă. Să sape.

— Şi adăpost ?

— Să-şi facă.

— Şi hrană ?

— Să-şi caute.

— Şi dacă mor ?

— Să moară, dar să sape. Şi vasalii ştiu să dea porunci.

— Nu înţeleg.

— Nu e nevoie. Să ai grijă să sape, să sape, cum au făcut tătarii mei la canalul acela...

— Canalul ?

— Nu te priveşte. Să sape. Îţi las şi zece roabe pentru oştenii tăi.

— Tinere ? zîmbi strengăreşte Turgai-Beg.

— Tinere şi fragede. N-o să-ţi pară rău. Nimeni nu s-a atins de ele pînă acuma.

— Le iau.

— Ia-le. Sînt ale tale. Ia-ţi şi robii.

În urma acestui schimb de vorbe, Gazi-Han plecă mai departe ; robii cei noi, cu straşnică pază, se apucară de săpat, iar Turgai-Beg cu feciorii mai mari cîteva nopţi nu dormiră sub corturile din cetate, căci erau fii de bei, trebuiau să-şi înceapă viaţa, iar mamele lor se bucurau, căci le venise vremea bărbăţiei şi se uitau de sus la a treia nevastă, care făcuse numai o fată, şi aceea mărunţică cît un tătăruş nevolnic. Numai că Azale nici nu se întrista, nici nu se bucura de ceea ce spuneau ele. Le lăsa să zacă leneşe în cort, întinse pe ţoluri de păr de capră sau pe blănuri de mînz, ori să pregătească în felul numai de ele ştiut laptele de iapă, în putineie de scoarţă de copac şi umbla după obiceiul ei de fată, crescută numai între băieţi, pe unde vroia în toată cetatea. Ştia că Turgai-Beg n-o ceartă şi că peste voia lui nevestele nu îndrăzneau să treacă ; nici ele şi nici oştenii. Aşa că, liniştită, ca un şoricel fumuriu, se strecura prin încăperile în care numai iarna intrau de mare nevoie, căci nu e tătar curat acela căruia nu îi e urît şi de strîmtoare şi de ziduri să-l închidă. Zăngănind uşor brăţările de alamă în mers, Azale intră în sala lungă, cu piatra înnegrită şi pe alocuri măcinată de vreme, unde şezuseră odinioară gărzile romane, şi văzu inscripţii ciudate cioplite în adîncul zidului. Printre metereze se zărea în jos valea şi robii săpînd canalul. Erau toţi oameni vînjoşi, mai negri sub soarele ce-i ardea. Într-o parte era un ţarc lung, cu acoperiş şi pereţi de trestie. Acolo dormeau noaptea robii, sub pază aspră. Chivărele de metal ale paznicilor sclipeau în lumină ca nişte săgeţi. De latura cealaltă se vedeau oştenii lui Turgai-Beg aruncînd lăncile într-un ameţitor şi nesfîrşit exerciţiu. Mai încolo, cei şase fraţi ai ei se întreceau cu arcanele pentru a prinde de picioare mînjii pe jumătate sălbatici, aşa încît să-i trîntească jos fără a-i răni.

Îşi aminti de vorbele mamei celei mai vîrstnice.

— Ca pe o mînzoacă o să te ia Sali-Beg, Azale, şi n-ai să mai ai voie să umbli zănatecă peste tot locul ca să ne speriem mereu că te-am pierdut.

Sali-Beg ? Azale îşi încruntă sprîncenele subţiri. Îi vedea faţa îngustă, cu ochii ca două crăpături trase spre tîmple. Sali-Beg, nu se ştie de ce, nu fusese crescut de circazieni, nici nu învăţase acolo alte purtări. Cînd venise în vara trecută, ea fusese singură, tot aici ; oaspetele intrase în sala de arme, dăduse cu ochii de ea, o întrebase a cui e, căci părea a fi chiar un copil. Azale nu răspunsese ci se trăsese spre metereze. Sali-Beg se apropiase de ea, mirosind a cal şi a sudoare de bărbat, o prinsese în

braţe, îşi frecase pîntecul de pîntecul ei şi o sărutase sfredelindu-i gura cu limba, de mai-mai să se înăbuşe. Apoi îi frecase pieptul cu palmele, ca atunci cînd dezgoleşti nucile.

— Acum ştiu, suflase el greu, eşti fata lui Turgai-Beg. După ce ai să fii lunatecă te iau printre nevestele mele. N-am nici una aşa de tînără. Toate au trecut de douăzeci de ani ; sînt bătrîne şi nu-mi mai plac. Să nu spui lui taică-tu nimic, că altcum te fur de acum şi ştii ce trebuie să facă o nevastă cu un bărbat, — şi-şi scoborîse mîna fierbinte dincolo de cingătoarea şalvarilor ei.

Azale îi scăpase ca un pui de şoim speriat ; de atunci îi era silă de el şi spaimă de ce o aştepta, mai ales cînd Turgai-Beg îi spusese, după ce plecase oaspetele:

— Sali-Beg te-a văzut şi vrea să te ia de nevastă. I-am spus să aştepte încă un an, să mai creşti, măcar să faci şi tu paisprezece, ca maică-ta cînd a venit în cortul meu, — şi rîsese, mîngîindu-şi coapsele vînjoase.

Celelalte două neveste strîmbară din nas.

— Dacă o place, poate să o ia şi acum. E bun un bărbat, Azale ; tu nu ştii la ce-i bun, că eşti încă o proastă.

Numai mama ei spusese răspicat:

— Pînă nu o să-i cînte muzica de trei ori într-o lună, trei zile şi trei nopţi de-a rîndul, datina cere să n-o dăm. O femeie trebuie să facă copii. Ea încă nu e în stare, căci Allah nu i-a dat încă sîngele tinereţii.

La vorbele astea tăcuseră cu toţii, numai Azale scuipase lung, cum văzuse pe fraţii ei că fac, cînd au vreun necaz.

Maică-sa o pălmuise, palma n-o duruse, dar gustul scîrbos al limbii lui Sali-Beg în gura ei îi reveni şi ieşi afară din cort să verse în voie. Cu el nu avea să se mărite în nici un chip, mai bine să fugă să se arunce în lac.

Se scutură de gînduri şi porni mai departe în încăperea unde altădată avuseseră loc judecăţile în jurul lespezii mari de piatră, care ţinea loc de masă, împinse o uşiţă şi coborî trei trepte, dînd în nişte încăperi mai mici unde se putea dormi pe viscol. Apoi, străbătu o sală lungă şi coborî o scară pînă la tainiţa interioară. Uşa era deschisă.

Dinăuntru răzbea un miros greu de mucegai. Într-un colţ o mînă de paie mucede. Singura răsuflătoare era astupată. Păianjeni negri şi mari îşi ţeseau pînza cît ţineau pereţii. Gîndaci cu coarne mişunau de-a lungul

zidului pe care erau înfipte nişte bucăţi de fier, pînă în dreptul ferestruicii astupate. Azale părea pierdută într-o vizuină de căpcăuni, aşa cum îi povesteau roabele în copilăria ei. Întîi îi fu frică, apoi după o şovăire se căţără cu uşurinţă pe zidul în care erau înfipte resturi de săbii, şi destupă răsuflă-toarea. Aerul începu să se primenească încetul cu încetul. Se coborî cu aceeaşi iuţeală şi respiră mulţumită, cu obrajii înroşiţi. Se întoarse apoi, şi după ce dibui un tîrn, se apucă să mătură podeaua. Grămada de gunoi nu avu loc pe uşă afară. Numai atunci se hotărî să cheme o roabă, pe care întîi o sperie că-i scoate ochii cu acele dacă spune cuiva vreo vorbă şi o puse să arunce gunoiul, să scoată paiele mucegăite şi pline de viermi şi să aducă altele noi, un hîrdău vechi şi o cofă de apă proaspătă. Îi ceru şi o bucată de seu cu care unse bine zăvoarele. Apoi goni roaba şi pătrunse printr-o uşiţă scundă într-o curte interioară, cam cît o odaie de mică, ce dădea spre bastioane. Trase apoi zăvoarele la loc şi se duse liniştită la oşteanul Zarai.

— Zarai, ştii să citeşti ?

— Allah să mă ferească. Eu nu sînt imam.

— Zarai, ţi-aduci aminte că odată mi-ai prins o veveriţă şi mi-ai făcut o cuşcă pentru ea ?

— Pot să-ţi aduc şi peşti din lacul Babadag şi să ţi-i pun vii într-un hîrdău.

— Nu, Zarai. Să te duci la Hoge, să deschidă Coranul şi să citească pentru mine. Dar taina s-o ţii pentru tine, Zarai.

— E păcat.

— E păcat ca un copil să nu ştie voia lui Allah înainte de a veni Sali-Beg să-l ia ?

Oşteanul scoase chivăra să-şi scarpine chelia, aşa cum făcea de cîte ori era în încurcătură. Sali-Beg nu-i nici bătrîn, nici urît. Era puternic şi avut. Avea renumite herghelii de cai. Dar nu se spunea oare despre el că avea obiceiul să spintece burta nevestelor pe care le bănuia că nu i-ar fi credincioase şi să le umple cu paie ? Nu îngropase el oare o femeie de vie în pămîntul arzător al Dobrogei, lăsîndu-i capul pradă vulturilor, fiindcă femeia se plînsese că nu mai poate îndura îmbrăţişările lui, care se vede că nu erau ca la toţi oamenii ? Zarai oftă scurt.

— Peste trei zile sînt liber. Mă duc la imam la Babadag.

În noaptea aceea, robul din tainiţa cetăţii fu mutat la porunca lui Turgai-Beg în tainiţa dinăuntru şi mare-i fu mirarea, cînd se pomeni într-o închisoare curată, aerisită şi mai cu seamă cînd găsi o doniţă cu apă proaspătă, iar sub hîrdăul răsturnat, cămaşă şi obiele noi, şalvari şi o halcă mare de carne crudă de cal pusă între două lipii.

Omul crezu întîi într-o viclenie, apoi se spălă, încercă să se primenească, dar toate erau foarte mici pentru el, numai cămaşa şi obielele le putu folosi, cămaşa ca un ilic şi obielele cît să-i ajungă de opinci. La început îi fu frică să mănînce, să nu fie otrăvit, apoi foamea îl răzbi, mîncă cîte puţin şi cu vremea îndrăzni mai mult. Şalvarii găsiţi îi făcu fîşii şi după ce-şi spălă rana de la braţ şi-o legă strîns cu feşile curate. Îşi închipui că ai lui or fi aflat despre el şi i-o fi venit răscumpărarea, sau numai vestea despre ea. De luni de zile de cînd era purtat dintr-o parte în alta, se aşteptase în fiecare clipă să moară şi era pentru prima oară că i se îngăduia să trăiască mai omeneşte. Îi trecu prin minte ca un fulger.

— Dacă vor să mă treacă la legea lui Allah ?

Şi apoi deodată, din pricina atîtor schimbări, a rănii de la braţ, a primei mîncări pe săturate, robul îşi pierdu cunoştinţa. Aiura pomenind în limba valahă de cula de la Maldăr şi de jupînea-sa Velica, mama lui, care se vede că-l căuta pribeagă şi stingheră prin larga lume ; mai pomenea de un căpitan Stroe, care i-a fost ca un tată, şi de un voievod ca o flacără de lumină, pentru care şi-ar da viaţa. Dar cine să înţeleagă acolo graiul lui şi mai cu seamă cine să-l audă ?

După trei zile Azale veni iar la Zarai.

— Ai fost, Zarai ?

— Da, Azale. Am fost la vremea rugăciunii de Sabah[11] şi m-am rugat şi eu pentru tine.

— De ce, Zarai ?

— Fiindcă ai să pleci la Sali-Beg.

— Ţi-e teamă de el ?

— Pentru tine, Azale.

— Şi mie, Zarai. Dar nu vreau să-l mîhnesc pe tata. Ce-a spus Hogea ?

— S-a uitat la mine şi a citit în Coran că un şoim alb va fi partea ta.

— Şoim alb ?

[11] *Sabah: rugăciunea de dimineaţă.*

— Da. Aşa a spus. Şi a mai adăugat, „Celebi-Nesrani"[12].

— Ce înseamnă ?

— Un bei ghiaur, aşa a spus. Va pune vălul roşu avînd în stînga ei un şoim alb, şi a închis Coranul. Dar dacă află Turgai-Beg, mă leagă de cozile a doi cai şi-i mînă în cele patru vînturi.

— Ca să nu afle, Zarai, spune unde poţi găsi grăsime care să scoată veninul de săgeată ?

— În cortul meu.

— Să-mi aduci la noapte.

În vremea asta prizonierul, Petru de la Maldăr, aiura pe legătura lui de paie. Se revedea, cînd la taberi cu oamenii lui, cînd pe drum spre Putinei dincolo de bălţile rîurilor. Trecuse dealurile domnului şi al doamnei, valea Tînţăroasă, Poiana cu Meri, Rovinele şi se grăbea cu cetele boierilor Buzescu să aţină calea tătarilor care veneau de la miazăzi. Păduri cît vezi cu ochii, ogoare puţine. Cînd au dat de zarea cîmpiei spre bărăganul Dunării, au apărut şi călăreţii tătari. El era la a doua bătălie. Parcă se auzeau ţîşnind vorbele jupînesei Velica.

— Păzeşte-ţi viaţa, Petrule, că tu mi-ai mai rămas din toţi feciorii. Oi fi tu al măriei-sale, da' vezi că eu te-am născut, eu te-am crescut, nu el. Datoria faţă de domn şi ţară să ţi-o faci zvîntîndu-i pe duşmani, iar faţă de mine, căutînd să te întorci teafăr acasă.

Apoi totul se învîrteji în capul lui. Parcă se afla în catul de sus al culei, unde trăsese uşa grea de stejar după el şi priveghea zările din înălţimea foişorului. Drept în faţă se ivea biserica înălţată de bunicul şi tatăl lui: o biserică albă cu turle drepte, avînd zugrăvite de un meşter chipurile lor pe zidul de la pronaos. Băteau clopotele şi cetaşii lui se adunau, pe căluţi iuţi de munte, înarmaţi cu arcuri şi securi, cu mînca-rea în traista de la oblîncul şeii. Băteau clopotele a primejdie mare, căci trecuse ştafeta călare, vestind că tătarii sînt gata să intre în ţară, aşa cum dibuiseră iscoadele. Se revăzu apoi în tabăra domnului. Ce privire vulturească ţîşnea din ochii aceia negri cu sprîncene stufoase ! Dar mai frumos îi părea Mihai, cînd da jos din cap cuşma cea cu surguci ; vîntul îi flutura părul negru şi des, răcorindu-i fruntea înaltă. Tot atunci văzuse întîi că-i stîngaci. Şi apoi cîmpuri, cîmpuri şi păduri. Padine în căuşul cărora se adunase apa norilor izvodind lacuri. Şi iar păduri. Sate înşirate. Sate

[12] *Celebi-Nesrani: nobil credincios.*

pustii. Şi cetele de oşteni gonind, gonind spre Giurgiu, să ţie calea cîinilor de tătari. Lupta lui Sali-Beg cu Stroe Buzescu, pe care-l rănise rău la mînă. Şi el, călare, secera cu amîndouă braţele în preajma rănitului, care lupta cu o singură mînă, rămas în voia calului. Fraţii Buzeşti, ca trei piscuri de munte, ca trei pietre tari la vatra ţării. Apoi se pomenise trecînd prin Zimnicea, înlănţuit într-un şir de robi. Cine-i spusese oare că Dan cel Mare, fratele lui Mircea cel Bătrîn, îşi lăsase viaţa cucerind cîmpul lui Dobrotici ? Acuma văzuse că e adevărat. Erau mulţi valahi de cea parte a Dunării ! La ei s-a ascuns în noaptea cînd a izbutit să fugă. Apoi l-au prins oamenii lui Sali-Beg ; acesta l-a legat cu funia de calul lui şi l-a tîrît aşa o vreme. Întîi a vrut să-l schingiu-iască, apoi să-l spînzure. La urmă s-a răzgîndit şi l-a trimis aici în cetate. S-a gîndit poate să ia preţ bun de răscumpărare pe capul lui ? Oare de ce îl cruţase ? Vedeniile se amestecau aici, între-rupîndu-se. Ardea pămîntul sub picioare, într-o peşteră mama lui se închina şi se ruga. Un spi-riduş îmbrăcat tătăreşte parcă-i spăla rana de la braţ şi-i punea ceva răcoritor deasupra. De cîteva ori i se păru că vede acelaşi spiriduş. Cînd îi trecu fierbinţeala cea mare şi îşi veni în fire, tocmai atunci Azale, cu degetele-i dibace, îi scotea din braţ vîrful de săgeată ce ieşise singur afară, datorită unsorii de castor. Îl privea serioasă, cu ochii ei înguşti, în care sclipea o luminiţă de milă şi bunătate, apoi spre mirarea lui îi spuse în limba valahă:

— Dacă mă ajută Allah, am să te scap, şoimule alb. Pricepi ce-ţi spun ?

— Da. Dar cine eşti şi de unde ştii tu graiul ţării mele ?

— De la una din roabele noastre, care m-a crescut. Nu vorbi acuma. Dormi. Bea întîi laptele ăsta de iapă. Are să-ţi scoată toată otrava din tine. Am să vin iarăşi mîine pe vremea asta.

4

Pajiştea de la poalele înălţimii pe care se afla mînăstirea Tismana era albă de lume. Veniseră din toate satele din jur femeile, copiii, bătrînii şi bărbaţii cîţi nu se aflau duşi cu oastea Jiului şi a Gorjului, în lupta pe care fostul ban al Craiovei, de doi ani domnitor al Ţării Româneşti, avea s-o dea cu turcul. Moaştele Sfîntului Nicodim fuseseră

aduse la mînăstirea Tismana, acolo unde cu două sute de ani în urmă, călugărul Nicodim, venit din partea de miazăzi a Dunării, începuse să înalţe lăcaş de rugăciune. Alesese locul cel mai frumos cu putinţă din lume, pe creasta luminată de soare, înconjurată de culmi înalte, pe care brazii făceau codrii de nepătruns, stropită de izvoare, cu prăpăstii adînci şi întunecate la picioarele stîncii, într-un loc care era mai aproape de nori decît de pămînt, într-o mireasmă de cetini, unde cînd urca omul, parcă lăsa la o parte grijile lumeşti. Călugărul Nicodim căpătase ajutorul a patru domni din familia Basarabilor, pentru a putea avea banii, materialele şi meşterii trebuincioşi. Făcuse călugărul pe jos şi călare multe drumuri la Curtea de Argeş şi la Cîmpul-Lung, pentru ca voievozii Nicolaie şi Vlaicu, pe urmă Dan, fratele lui Mircea cel care a cucerit Dobro-gea şi a murit în luptele de acolo, şi apoi Mircea cel Bătrîn, să-şi dea obolul de buni domnitori.

Moaştele erau în biserica cea mică din faţa cimitirului. Poporul se înşira cît vedeai cu ochii, din cimitir pe coastă, pînă'n vale, privind spre stînca lui Nicodim, acolo unde acesta îşi făcuse chilia de pustnic şi unde avusese obiceiul să se roage. Rămăsese o datină, precum că acela ale cărui rugăciuni urmau să i se îndeplinească izbutea să meargă pe brîul muntelui, să îngenun-che în chilia din stînca lui Nicodim.

— A fost şi măria-sa de sfintele Paşti şi s-a rugat, spunea cîte o femeie.

— Nu, Lisandră. Nu măria-sa, ci numai doamna Stanca.

— Ba eu zic că a fost muica lui Voievod Ban.

— Nu se zice Voievod Ban, muiere, ci numai Vodă, că Ban a fost cît a stat la noi. Acum e căpetenie peste toţi şi toate. E voievodul ţării.

— O fi, bărbate ! O fi ! Da eu aşa îl ştiu, de cînd era al nostru.

— Că acum nu-i tot al nostru ?

— Ba e, cum să nu fie, că n-a fost fecior să fie întrebat de merge sau nu la oaste pentru măria-sa şi să nu vrea să se ducă.

— Păi cum ! Le-a dat şi cal, şi haine, şi arme.

— Da ce haine ! Numa mintene negre cu pătrăţele, roşii sau albastre ! Da'mite calul ! Da' şaua !

— Face vodă oaste şi rînduială.

— Să facă ! Să nu mai vie toate ciambururile tătăreşti şi toate urdiile turceşti peste ţară.

— Săraca ţară bogată !

— Bine ziseşi. Săraca ţară bogată, că oile şi boii ni-i iau turcii şi restul... pradă tătarii.

— Numai caii de ţară i-ascund ai noştri, de nu-i găseşte nimeni.

— Şi nici să-i vîndă n-au voie, că aşa a poruncit măria sa.

— Umblă zvonul că boierii Buzeşti ai noştri ar fi în mare cinste la Vodă, că i-ar avea ca pe nişte fraţi.

— Cu Vodă nu poţi fi frate.

— Ba eu zic că fraţi de arme şi de lege pot să fie. Mai sînt şi neamuri, că doamna Stanca e vara căpitanilor Buzeşti de la Cepturoaia.

— Nu cumva eşti din părţile Romanaţilor ?

— De acolo.

— Şi venişi tocmai aici !

— Venii, de ce nu, că-i viaţa mai sigură aici, şi Dumnezeu mai aproape.

— Taci, omule, că Dumnezeu este peste tot locul.

— Mira-m-aş ! Poate l-or mai ajuta şi Sfinţii !

— Apoi sfîntul Nicodim a făcut multe minuni pentru omenire. Cît a trăit el, turcii n-au avut putere peste ţara noastră.

— Ba mai mult: spunea stareţul, ăl de se prăpădi, că tot el l-ar fi îndemnat pe voievodul Dan să lege malurile Dunării tot sub o credinţă şi o stăpînire.

— Nu mai spune ! Se vede că dumneata oi fi neam de popă or de oştean, de le ştii pe toate.

— Sînt neam de oştean din moşi strămoşi. Aşa am aflat şi eu, că asta s-ar fi întîmplat înainte de a veni la scaunul domnesc Mircea cel Bătrîn.

— Cum adică, atuncea se întindeau ai noştri pînă la mare ?

— Oare cum o fi, că eu n-am văzut-o niciodată ? întrebă un bărbat scund şi gros.

— Păi, că mulţi n-au văzut-o. Da cum să fie, aşa ca o Dunăre care s-ar întinde pînă nu mai vezi cu ochii.

— De dincolo de Dunăre a venit sfîntul Nicodim, — spuse un călugăr bărbos de la mînăstirea Vodiţa, poposit între ei.

— Adevărat o fi că a venit plutind pe apă ? întrebă un bătrîn.

— Sigur că da. A aruncat rantia călugărească pe Dunăre şi a venit pe ea pînă la ţărmul nostru, lămuri monahul. S-a oprit taman în părţile unde a înălţat mînăstirea Vodiţa.

— Păi dacă a înălţat Vodiţa, la ce a mai făcut şi Tismana ?

— Fiindcă acelaşi înger i s-a arătat noapte de noapte în vis şi nu a mai avut linişte pînă nu a găsit locul în care a pus temelia Tismanei.

— Chiar aşa să fi fost ? — se miră o femeie.

— Aşa a fost, dadă. Zi şi noapte umbla şi căuta locul. Pînă i l-a arătat un băieţaş, care-şi pierduse porcii pe aici. Şi cînd a murit l-a binecuvîntat pe stareţul care i-a luat locul, şi pe Mircea Voievod, că de asta nu l-a răzbit nimeni în nici o bătălie.

— Şi pe boierii Glogoveni, că au fost cucernici şi au dat moşii întinse mînăstirii, şi robi şi meşteri.

— De aia sînt zugrăviţi cu faţa la altar.

— Păi cum ! El şi cu domniţele lui.

— Umblă vorba din bătrîni, spuse un unchiaş, că tot într-o sărbătoare de sfîntul Petru şi Pavel fu asta, şi cînd i-ar fi prezis Glogovanului: „Duşman ai să fii păgînului, tu şi toată seminţia ta, dar puterea ta se va pierde şi neamul tău se va destrăma tot, în veacul în care turcul îşi va pierde puterea."

— Din pricina asta s-o fi călugărit căpitanul Lupu Glogoveanu, ca să-l biruim pe turc...

— Da ia uitaţi oameni buni ! — şi toate capetele se întoarseră spre brîul de munte, pe care păşea jupîneasa Velica cu mare fereală, în rasă monahală, cu capul şi picioarele goale. Mergea lipită una cu muntele, hotărîtă ori să moară or să ajungă.

Lumea din partea locului n-o cunoştea, dar înţelegea că e o femeie la mare durere. Bătrînele îşi făceau cruce, tinerele lăcrimau de frica vieţii ei, iar copiii, ca toţi copiii lumii, se minunau cu gurile căscate şi cu nasurile neşterse.

— Biet suflet de mamă, spuse nevasta starostelui de vînătoare. Femeia asta şi-o căuta feciorul.

— Ori bărbatul.

— Ori moartea, răspunse un cioban gros şi îndesat.

Dar în clipa aceea, necunoscuta se prinse de grilajul chiliei şi intră înăuntru ; desprinse de la gît lumînările pe care le purtase agăţate cu

sfori şi le aprinse, în timp ce clopotele începură să bată cu putere şi moaştele sfîntului Nicodim, purtate cu evlavie de călugării bărboşi, ieşeau din biserică şi erau coborîte cu grijă printre puzderia de omenire pînă la povîrnişul muntelui, ca tot mireanul să le poată atinge şi să se poată ruga în voie spunîndu-şi păsul ce-i frigea inima. Şi cum erau acolo, în creierul munţilor, ca într-o cetate, mulţimea de oameni mîngîiată de vîntul verii care purta dangătul clopotelor făcîndu-le să răsune din culme în culme, acoperind zgomotul cascadei de la picioarele muntelui şi vorba norodului, oamenii se simţiră deodată tari şi slobozi, adunaţi numai ei cu credinţa lor, sub razele calde ale soarelui ce făcea să se răsfrîngă în culori de curcubeu nestematele de pe sicriul cu moaşte. Tot atunci femeia din chilie lipi de stîncă pe dinafară alte două lumînări groase şi le aprinse. Vîntul nu le stingea, şi ele sclipeau ca două lacrimi de speranţă.

— Nu i-au fost lumînările grele. Semn bun. Doamne, dă-i ce-ţi cere inima asta necăjită, suspina cîte o băciţă.

— I-au fost lumînările uşoare ; e bine pentru ea şi bine şi pentru noi, — îi răspunse bărbatul.

— Bine să fie şi pentru ţară, adăugă un bătrîn care fusese ostaş în vremea lui Paisie Vodă-Radul, şi se retrăsese cu zece ani în urmă, cînd voievodul Petru Cercel, cel astfel poreclit fiindcă purta un mărgăritar la ureche, se hotărîse să treacă munţii la prietenii lui ardeleni cu toată averea lui, cu toată oastea şi steagurile ţării larg desfăşurate. Fostul ostaş cunoştea însă şi puterea turcului de care fugea acest fecior mai mare al lui Pătraşcu-Vodă, şi frica ardelenilor de turci. Fusese la alegere pentru oşteni: cine vrusese să meargă cu domnitorul, bine, cine nu, rămăsese. El îndrăznise să iasă din rînduri, să ceară a spune o vorbă măriei sale:

— Măria-ta, grăise el, ai stat numai doi ani la noi şi nu cunoşti obiceiurile pe aici. Iuda e peste tot locul şi mai cu seamă peste munţi.

— Să mă lase seimenii mei, oşteanule ?

— Da, măria-ta. N-o să le îngăduie braşovenii să înainteze, să nu-şi atragă urgia sultanului.

— Să mă părăsească boierii ?

— Au şi ei familii şi capete de apărat.

— Am averi mari cu mine ; am cu ce-i răsplăti.

— Cu atît mai rău, măria-ta. Averile atrag lotrii.

— Şi prieteni buni am acolo.

— Prietenii la nevoie se cunosc, măria-ta. Eu unul, nu m-aş încredinţa lor şi nici grămăticului sas, în care măria-ta ai atîta nădejde.

— Eşti o cobe, ostaşule.

— Am trăit în părţile astea de lume cincizeci de ani şi am trecut şi munţii cu oştile lui Pătraşcu-Vodă. Pe aici, domniile ţin puţin măria-ta şi se sfîrşesc năpraznic.

Vodă rămase puţin îngîndurat. Apoi îi dăduse o pungă cu galbeni, bătuţi cu chipul lui. Simion îi luase, sărutase mîna albă ca de fecioară, încălecase în cea mai mare grabă şi gonise fără întrerupere pînă la poalele munţilor, apoi o apucase întins spre Tismana, unde-şi cumpărase cu galbenii dăruiţi un munte întreg şi oi.

Acuma că era om liber, se închina pentru ţara pe care o slujise de mic. Între timp, alţi oameni îşi luaseră rîndul lîngă raclă şi Simion, oşteanul, se îndepărtă cu inima îndoită.

De-abia atunci jupîneasa Velica de la Maldăr, din preajma Tîrgu-Jiului ieşi din chilie spre a-şi întreprinde drumul ei primejdios înapoi, deoarece cît era ziuă mai vroiau şi alţii să facă greaua ei încercare.

Monahul Eronim, grămăticul, încă orînduia hrisoavele, căutînd anume pe cele ale lui Mihai Vodă, dintre care unul îi fusese cerut de prea-sfîntul stareţ.

Citi pe primul cu luare-aminte:

1595 - Ianuarie

„Cu mila lui Dumnezeu, Io Mihail voievod şi domn.

Dat-am domnia mea aciastă poruncă a domniei mele sfintei mînăstiri din Tismana, ca să fie volnic igumenu Serghie cu această carte a domnii mele şi cu sluga domnii mele, anume Radu comis, ca să hotărască toate moşiile sfintei mînăstiri Tismana, pe unde vor fi împresurate cu oamenii buni din prejurul locului. Şi pentru toate să fie ispravnic la sfînta mînăstire. Aceasta grăiesc domniia mea şi într-alt chip să nu fie, după zisa domnii mele. Şi însumi am zis domniia mea."

Io Mihail voievod Ghenar (fără leat)

— Oare Radu, comisul, va avea răgazul trebuincios să vină să facă hotărniciile, cînd ţara este sub amara aşteptare a încleştării ce trebuie să vină ? murmură călugărul, căutînd al doilea hrisov.

Acesta era tot pentru părintele egumen Serghie şi privea drepturile mînăstirii asupra vamei de la balta Bistreţ. Era mai bine să-l citească încă o dată, pentru ca litera legii să aibă viaţă întocmai cum o ceruse voievodul acesta, fiu al lui Pătraşcu, care încerca să ridice neamul şi ţara cu puterea armelor şi fără odihnă şi fără preget izbea în stăpînul de altă dată, care peste voia ţării şi cu silnicie îşi luase putere peste Ţara Românească.

Citi şi al doilea hrisov:

1594 — August 7

Din mila lui Dumnezeu, Io Mihail voievod şi domn.

Dă domnia mea această poruncă a domniei mele părintelui egumen de la sfîn-ta mînăstire Tismana, anume Serghie, ca să fie volnic cu această carte a domniei mele să ia vama de la Bistreţ, din baltă, jumătate, dar să ia vama din peşte, cum a fost de mai înainte vreme lege şi miluire de la ceilalţi domni. Aşa am miluit şi domnia mea, ca să fie veşnica pomenire la sfîntul jertfelnic, domniei mele şi părintelui domniei mele.

De aceea, să fie volnici slugile părintelui egumen de la sfînta mînăstire mai sus scrisă, Tismana, să ia vamă, însă partea sfintei mînăstiri. Şi nimeni să nu îndrăznească, să încerce să turbure sau să oprească înaintea acestei cărţi a domnii mele, căci acel om care va încerca să turbure sau să oprească înaintea aceste cărţi a domnii mele, acela rea ruşine va avea de la domnia mea. Aceasta spunem domnia mea. Altfel să nu fie, după zisa domnii mele.

Apoi repetă pe gînduri:

— Altfel să nu fie, după zisa domnii mele... şi şopti ca pentru sine. Dacă va vrea Dumnezeu...

Călugărul căută cu înfrigurare mai departe şi se întunecă tot.

— Oare unde am pus al trilea hrisov al măriei sale, pe care mi-l cere părintele stareţ ? O fi poate în tainiţa cea nouă.

Coborî iute cîteva trepte, deschise o uşiţă tainică şi dispăru pentru un lung ceas de vreme, după care se întoarse ţinînd în mînă ca pe sfînta cuminicătură, o cutie cu pereţii bătuţi în tăblii de argint. Cu pas măsurat se duse la stăreţie unde era aşteptat.

— Preasfânte stareţ.

— Ce este ?

— Am găsit hrisovul pe care mi l-aţi cerut, dat mînăstirii de măria-sa Mihai Voievod.

Chipul stareţului se lumină.

— Cum de-l rătăciseşi ?

— L-am ascuns atît de bine, încît nici eu nu i-am mai ştiut de urmă. Mi-a fost teamă de prădăciune.

— Doar nu-l purtai la tine să te prade tîlharii, aşa cum s-a întîmplat în vremea lui Alexandru voievod.

— Nu. Dar cu vremile astea nesigure...

— N-or veni turcii pînă aicea !

— Au ajuns ei şi pînă la Cozia !

— E mult mai în vale.

— Da. E mai în vale.

— Ai hrisovul la tine ?

— Da, şi călugărul înalt şi osos scoase cu grijă din răcliţă un hrisov purtînd peceţile lui Mihai Viteazul.

— Citeşte-mi-l, Eronime.

Şi Eronim, grămaticul, îşi îndreptă faţa spre lumina ferestrei ; glasul lui suna ca o diată ieşită din zidurile aspre.

Din mila lui Dumnezeu, Io, Mihail voievod şi domn a toată ţara Ungrovlahiei, fiul marelui şi prea bunului, răposatului Pătraşco voievod. Dă domnia mea această poruncă a domnii mele sfintei, dumnezeieştii mînăstiri numită Tismana, unde este hramul uspeniei preasfânte mamei noastre, născătoare de Dumnezeu. Şi prima întărire, ca să-i fie satul numit Jarcoviţii şi seliştea Stăncişor la balta Bistreţului, şi Bresnţia şi amîndouă Vărovnicele şi Prilipeţ şi Petroviţa şi Vîrbiţa şi satul Jidoştiţa şi cu Potocul şi cu vîrtejul de la mijloc de Dunăre, tot la „iuţeli" şi venitul din opt pescării şi Dunărea de la Padina Nucilor pînă la puntea de sus şi Vodiţa Mare pe amîndouă părţile şi cu nucii, cu livezile şi cu siliştile Bahnei şi morile la Bistriţa şi Bistriţa cu tot hotarul. Pînă aci se sfîrşeşte hrisovul lui Mircea voievod cel Bătrîn.

Iar de aici începe hrisovul lui Radu voievod fiul lui Vlad voievod. Şi iarăşi întăreşte domnia mea, ca să-i fie satele Vadul Comanilor cu

Toporna şi Tismana pe amîndouă părţile şi a fost Zigăcească şi Ruşească şi balta Bistreţ, de la Topolniţa pînă la Gîrla Repede mai sus de Covacuţa şi satul Hîr-sova şi cu Sălcişorul şi satul Ceurii şi Ungureii şi Duşeştii şi satul Trufeştii şi Piatra şi hotarul Podenilor şi Ploşniţa şi Jarcoviţa cu Toporna şi Suşiţa şi satul Novoselţi şi la Blatniţa, satul Peşticevo, şi satul Sogoiu-na şi satul Jidoştiţa şi Vărbiţa şi Bistriţa şi Elhoviţa toată şi Taroveţ şi Bahna şi satul Sacoveţ, încă a fost cumpărat de Nicodim de la Dan voievod cel Bătrîn şi Farcaşeştii şi Bratieştii.

Pentru că a venit egumenul Serghie şi cu toţi călugării de la sfînta mînăstire Tismana, care s-a zis mai sus, înaintea domnii mele şi aşa au spus şi au mărturisit înaintea domnii mele că au trimis un călugăr de la sfînta mînăstire cu amîndouă acele hrisoave de dinainte vreme, înaintea lui Alixandru voievod, fiul lui Bogdan voievod pentru o pîră. Astfel, în acel drum nişte oameni răufăcători tîlhari, ei l-au întîlnit pe acel călugăr, de l-au prins şi l-au chinuit şi l-au despuiat şi i-au luat atunci amîndouă peceţile de la amîndouă hrisoavele. Astfel la aceasta, domnia mea am cercetat şi am judecat, după dreptate şi după legea lui Dumnezeu şi cu toţi cinstiţii dregători din divanul domnii mele. Şi am citit domnia mea amîndouă hrisoavele şi am văzut domnia mea şi am aflat că s-au rupt acele peceţi de pe amîndouă acele hrisoave de către acei oameni făcători de rele şi tîlhari. Şi încă sînt vechi şi bătrîne şi pătate. Astfel, devreme ce am văzut domnia mea aşa, iar domnia mea am înnoit şi am întărit, şi s-a întărit, ca să le fie de credinţă şi mărturie lor amîndouă hrisoavele.

Pentru aceasta, am dat şi domnia mea sfintei, dumnezeeştii mînăstiri Tismana, ca să-i fie acele sate, ce sînt mai sus scrise, cu tot hotarul de întărire sfintei, dumnezeeştii mînăstiri, iar călugărilor de hrană.

Iar de aici, după plecarea domnii mele, pe cine va alege Domnul Dumnezeu să fie stăpînitor al Ţării Româneşti şi va citi şi va cinsti şi va înnoi acestă carte a domnii mele şi judecată a domnii mele, şi mai ales va întări sfînta mînăstire, pe acela domnul dumnezeu să-l cinstească cu trupul aici, iar sufletul lui în vecii vecilor. Iar cine va călca şi va strica şi va clinti judecata domnii mele şi va strica pomana domnilor bătrîni, pe acela Domnul Dumnezeu să-l nimicească şi să-i lovească trupul său aici, iar sufletul în vecii vecilor şi să aibă parte şi petrecere cu Iuda şi cu Arie şi cu alţii, care au strigat asupra lui Hristos dumnezeul nostru: „răstigneşte-l, răstigneşte-l, şi sîngele lui asupra noastră şi asupra copiilor noştri".

Iată dar şi martori punem domnia mea pe cinstiţii dregători: jupan Mitrea mare vornic şi jupan Andrei mare logofăt şi Pangratie mare vistier şi Dumitrache mare spătar şi Pană mare comis şi Sîrbul mare stolnic şi Manta mare paharnic şi jupan Cocea mare postelnic. Ispravnic Andrei mare logofăt.

IO MIHAI VOIEVOD, din mila lui Dumnezeu domn

Cînd hrisovul se mîntui, o tăcere blîndă umplu încăperea.

— Mircea cel Bătrîn, sub care s-a sfîrşit zidirea mînăstirii noastre, a avut domnie lungă şi izbîndită.

— Domnia lungă, Eronime, e bună pentru ţară, dar rea pentru duşmani.

— La ce vă gîndiţi, prea sfinte.

— La viaţa omului, care se petrece ca iarba cîmpului, şi amîndoi se închinară în tăcere.

Afară se lăsa înserarea adusă mai repede de un nor gros de ploaie.

La întoarcere, jupîneasa Velica a mers pînă la Dealul Muierii, a făcut o închinăciune la Po-lovraci şi de-acolo a luat-o pe sub Dealul Negoieştilor şi al Floreştilor spre Craiova, pornind pe drumul vechi ce mergea de la munte la cîmpie, trecînd de „Pragul Comorilor" şi de „Ţapa". Aici întîlni nişte ciobani necăjiţi, fiindcă lotrii făcuseră gropi adînci pe drumul turmelor, le acoperiseră cu crengi şi pămînt, iar turmele lor care călătoreau numai noaptea, fiindcă ziua era sortită popasului, fuseseră astfel împuţinate, cu oile căzute în acele gropi. Cîţiva ciobani zdraveni întorcîndu-se pe urmele lor găsiră numai tainiţele, din care hoţii scoaseră în timpul zilei oile. Aşa că o sfătuiră pe jupîneasă să călătorească numai pe lumină, ca să nu-şi betejească murgii şi să dea de vreun necaz, căci prin acele locuri sînt mulţi oameni sălbăticiţi şi înrăiţi în urma foametei şi a vărsatului ce bîntuiseră cu un an în urmă. Şi mai spuneau ciobanii că vărsatul negru şi boala cea nouă cu fierbinţeli şi tuse uscată fuseseră aduse de cînd cu grecii care începuseră să vină pînă şi în Oltenia, mai cu seamă de cînd au fost închinate sfintele mînăstiri la muntele Atos, de se duceau acolo galbenii, bucatele, vitele şi mierea ţării. Că nu mai fusese aşa molimă de patruzeci de ani, de cînd cu turcii care trecuseră să ia cetatea Timişoarei.

Ciobanii o sfătuiră pe Velica şi oamenii ei să tragă peste noapte în satul Risipiţi, pentru a fi mai la adăpost. Apoi să ţină drumul pe la măgura Ceratului pînă la lacul Singur şi de acolo prin Calea Fîntînilor va da de satul Dobridov unde se află casa baciului lor.

Jupîneasa Velica ştia să asculte dar să şi mulţumească pentru sfaturi bune. Aşa că lăsă ciobanilor o pungă cu aspri şi căpeteniei un galben şi porni după sfaturile acestora. Mai cu încurcături, mai cu dibuieli, se lăsa aproape spre sfîrşitul zilei cînd ajunse la o apă curgătoare unde făcură un ultim popas.

După ce mîncară, oameni şi vite, jupîneasa se trase mai deoparte, la un cotlon tăinuit al rîului, de unde nişte tufani o fereau din toate părţile de privirile oamenilor. Îşi dezmorţise de-a binelea oasele, cînd auzi un glas de femeie. Privi printre tufe şi zări o tinerică numa în fote şi ca-trinţă, şi alături o femeie mai în vîrstă. Vorbele lor se auzeau desluşit pînă la ea.

— Bună dimineaţa, vidră de baltă.
— Mulţumesc dumitale, mîndră fată.
— Dar de ce-mi zici vidră de baltă ?
— Cum nu ţi-oi zice
Şi cum n-oi veni
Ţie a mă jelui,
Că eu m-am aflat
De ură 'ncărcată
De ura feciorilor
Şi a fetelor
Şi a satului
De aceea am venit
Ca să mă speli
Să mă limpezeşti
De ură, de făcătură

Jupîneasa îşi dădu seama că fără voia ei ascultă un vechi descîntec oltenesc de ieşit din ură. Datina cerea nici să nu se arate, nici să nu se mişte. Glasul îşi picura vorbele pline de un vechi tîlc păgîn.

Jupîneasa privi cu luare-aminte la fată. Părea să fie trecută de 18 ani şi oftă pentru ea.

— Săraca fată bătrînă, îşi caută norocul în orice chip, îşi spuse jupîneasa în timp ce des-cîntecul îşi purta firul mai departe... Apoi oftă

uşor. La vîrsta fetei ea ţinuse doi prunci în braţe. Îi fu milă de sufletul acela necăjit şi ascultă mai departe... Sfîrşind ultimele cuvinte, bătrîna stropi fata cu apă dintr-un ulcior şi numai atunci jupîneasa Velica se arătă în faţa lor, să le întrebe de drum. Zîmbi uşor. Aici, ca şi pe pămînturile ei, descîntecul mai şedea alături cu rugăciunea...

Femeile nu se speriară de ivirea ei, şi o întovărăşiră în sat. Tînăra o duse pe jupînească în casa tatălui ei, iar însoţitorii acesteia fură împărţiţi pe la alţi săteni.

Înainte de culcare, fata veni în odaia unde avea să doarmă cu jupîneasa Velica. Aceasta însă n-avea somn. Fata în patul ei ofta mereu.

— De ce eşti necăjită, fetico ?

— Eh !

— Cum îţi zice ?

— Maria lui Putoian.

— De ce oftezi ? Văd că tatăl tău are rost bun, tu eşti chipeşă şi isteaţă. Te pot ajuta cu ceva ?

— Nimeni nu mă poate ajuta !

— Asta nu e cu putinţă. Fiecare om îşi găseşte ajutor, numai să ştie să-l ceară la vreme.

Nu-i spuse nici o vorbă despre descîntecul auzit, căci acesta se făcea la mare nevoie, în mare taină şi ea nu trebuia s-o deie în vileag.

— Ţi-i drag un băiat şi nu te vrea ?

— No.

— Ai greşit cu careva ?

— Ferească Dumnezeu. Dar tătuca şi satul zic că-s lunatecă.

— Lunatecă ?

— Vreau să plec la oastea domnului.

— Acolo nu-i loc pentru femei, Mărio.

— Locul e unde te trage inima. Amîndoi fraţii sînt în oastea Jiului. Vreau să mă duc la ei.

— Asta n-ai s-o poţi face. Ai vorbit cu mumă-ta ?

— Şi m-a bătut.

— Cu taică-tu ? Pare om de treabă.

— De treabă. Da' ce pumn are... doar că nu m-a stîlcit cînd i-am spus. Zicea că femei stricate care se ţin după oşti îs destule ; că numai eu mai lipseam.

— Doar că nu ăsta-ţi era gîndul ?

— Nu, fără îndoială.

— Atunci ?

— I-am spus şi părintelui din sat, iar el mi-a citit rugăciuni de dezlegare şi molifte. Acuma ştie tot satul şi se uită la mine cruciş. Apoi...

— Apoi, ce ?

— Am rugat pe tuşa Preda să-mi descînte.

— Aşa ! !

— Să mă scoată din ura satului şi a părinţilor ; să mă lase să-mi ajut ţara.

— Crezi tu că-i nevoie de femei pentru treaba asta ?

— Cred. E nevoie de fiecare om ; de fiecare viaţă.

— Cine ţi-a spus asta ?

— Trimisul voievodului, cînd a venit să adune oameni la oaste. Eu mor aici de inimă rea...

Jupîneasa îşi puse mîna la gură şi rămase aşa, privind la fată ; era voinicuţă, cu umeri largi şi şolduri puternice, ochii ei întunecaţi aveau o tristeţe dar şi o hotărîre în ei. Şovăi o clipă şi în faţa ochilor ei parcă-şi văzu feciorul, tînăr şi înflăcărat, sărind pe cal, gata să plece cu oastea domnului să întîmpine pe tătari, şi această imagine fu de ajuns să se hotărască dintr-odată. O întrebă scurt.

— Mărie, vrei tu să mergi mîine cu mine ?

— Vreau. Ş-apoi ?

— Apoi te duc la curţile mele ; îţi dau haine, cal şi sabie de la feciorul pentru care m-am rugat să vie din nou acasă şi te duci, la tabăra de la Tîrgul-Jiului, ca şi cum ai fi un om de al meu. O să te însoţească cineva din partea mea. Apoi... Dumnezeu cu tine.

Aici obrajii jupînesei se împurpurară.

— Şi eu dacă aş fi mai tînără aş porni odată cu tine.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, domniţă.

— Pe toată lumea, şi ţara asta în primul rînd. Adormiră amîndouă împăcate de gînduri.

Somnul jupînesei fu frămîntat, dar poate că ar fi fost mai neliniştit sau mai împăcat dacă ar fi ştiut ce pregăteşte viitorul acestei fete de oier, care va lupta cu atîta vitejie, încît după ce va fi prinsă şi dusă ca roabă sultanului, acesta va pune s-o plimbe călare în tot Stambulul, arătînd-o

poporului ca pe o pildă de dragoste de ţară şi curaj nemaiîntîlnit, apoi o va dărui sultanei, care veneţiancă fiind, o va iubi şi o va preţui mult pe Maria Putoianca.

Se vede că padişahul otomanilor încă nu aflase de felul în care, cu o sută de ani înainte, un rege bicisnic al Franţei se purtase faţă de Ioana d'Arc, acea vitează care-i dăruise tronul liberînd ţara, iar el în schimb şi drept recunoştinţă lăsase să fie arsă pe rug, — sau poate că păgînul voise să dea o lecţie ghiaurilor de felul în care trebuie să fie cinstiţi eroii.

Numai surorile Măriei, Şchiauna şi Greaca, i-au dus mulţi ani dorul, iar Ana Putoianului, mama ei, a plîns-o ca pe o moartă şi i-a făcut slujbe după datină.

5

Un sol venise la corturile din cetatea Heracleii, numită acum Haidîr-Serai. Era încărcat de daruri şi trimis al lui Sali-Beg, prinţul tătar. Se înfăţişase lui Turgai-Beg şi spusese că stăpînul lui trimite toate acestea pentru viitoarea lui mireasă pe care va veni s-o ia după ce va trece de trei ori luna nouă.

Nevestele priviră neînţelegînd nimic, la iapa plină şi cele şase perechi de şalvari brodaţi cu semilune, la rogojina cu fire de mătase în ea, dar tocită toată, la chivăra de aur găurită la mijloc, la căţeaua albă cu stea în frunte şi curea aurită la gît.

Azale, mai nedumerită decît oricare, aştepta dezlegarea ghicitoarei, iar cei şase fraţi ai ei, cu gîndul numai la apropiata plecare a lor, rîseră şi făcură glume proaste că orice pui de femeie e ca o iapă care trebuie să aibă armăsar.

Dar Turgai-Beg trimise după hoge, care după ce se închină cu faţa spre Meca, îi spuse războinicului tătar, de faţă fiind şi fiica lui.

— Să trăieşti trecînd peste multe bătălii, Turgai-Beg, iată ce înseamnă aceste daruri: viitorul mire e nerăbdător să-şi ia mireasa la el acasă, că ea e pentru el ca o chivără de aur pe care el va trebui s-o sfredelească. Rogojina folosită arată că o va toci dormind pe ea pînă o să se plictisească de fată. Cei şase şalvari de mătase cu semilune înseamnă că fata ta va fi atît de dragă lui, că va trebui să-şi dezbrace de şase ori pe

noapte şalvarii în faţa dorinţei lui, pînă va ajunge ca iapa borţoasă şi că ea va fi această căţea de preţ care-l va urma pretutindeni cu lanţul dragostei şi al dorinţei, de gît.

Deie-ţi Allah feciori mai mulţi, Turgai-Beg, ca să trimită toţi asemenea solii la alesele lor.

Şi hogea plecase, dar Azale nu dormi în noaptea care urmă. Zvîrli şalvarii cu scîrbă, aruncă rogojina într-un colţ sub pieile de mînz, trimise iapa la ciair, să se uşureze, şi căţeaua o dădu lui Zarai.

Mama ei se sperie rău.

— Ce are să zică bărbatul tău cînd te va lua ? Unde îi sînt darurile ? Să fii mîndră că-i aşa dornic de trupul tău.

— Ca să ajung ca o căţea ? se înfurie Azale.

— Are să te bată Turgai.

— N-are să mă bată, că-s bolnavă. Mumă-sa îşi schimbă gîndurile şi zîmbi, crezînd că de acum se apropie vremea să-şi schimbe copila sîngele şi atunci Sali-Mîrza va avea o nevastă adevărată. Nici n-o certă mai departe, nici n-o trase de păr. O lăsă în voia ei, numai că fata nu se sculă de pe maldărul de piei două zile şi două nopţi. După aceea se duse drept la cortul tatălui ei.

— Tată, îi spuse ea cu vocea stinsă.

— Ce-i, Azale, se înduioşă el cînd o văzu, căci întotdeauna îi aducea aminte că seamănă la chip şi la mişcări leit cu a treia nevastă a lui, pentru care cu ani în urmă ar fi fost în stare să facă moarte de om.

— Tată ! Sînt bolnavă şi am avut un vis şi ieri şi azi-noapte.

— Visele, Allah ni le trimite, fata mea. Îl mai ţii minte ? Spune-mi-l şi trimit după hoge să ţi-l tălmăcească.

— Întîi să te întreb ceva. E departe ciamburul lui Sali-Beg ?

— Cale de săptămîni, fata mea.

— Am să mai pot veni să te văd ?

— Coranul porunceşte ca şi robii să fie lăsaţi să-şi vadă părinţii. Dar de... ştiu şi eu... Fiecare bărbat ţine locul lui Allah în faţa soţiei.

— Dar tu ai lăsat-o pe mama să-şi vadă părinţii ?

Turgai-Beg zîmbi.

— Acuma, da. Dar la început n-aş fi lăsat-o nici pentru a fi han la Crîm.

— Tată, atunci ţine minte ce-ţi spun. Se făcea că eu eram aici rău bolnavă şi un hoge cu barba neagră a înlăturat perdeaua cortului şi mi-a spus: „Ca să scapi cu viaţă trebuiesc îndeplinite două lucruri. Întîi s-o lase tatăl tău pe mama ta să meargă în răgaz de două luni pline la părinţi şi să-ţi încredinţeze ţie tatăl tău robul din cetate, ca să sape o fîntînă în curtea de lîngă tainiţa cea mică. De nu-ţi va îndeplini aceste două dorinţe, vei muri înainte ca el să plece cu feciorii la circazieni." Şi Azale plecă capul, istovită nespus de atîtea vorbe.

Turgai-Beg nu mai avu nevoie de tîlmaci. Chiar Coranul îl învăţase să creadă în greutatea viselor. Cum el urma să plece cu feciorii peste o lună, se învoi să se ducă şi mama lui Azale pînă la hoarda tătărască a părinţilor ei. Mai mult, se învoi să i se dea mîncare mai hrănitoare robului, pe care nici nu avusese curiozitatea să-l vadă la faţă, gîndind că va avea vreme cînd îi va veni răscumpărarea.

Şi aşa se întîmplă că Petru din Maldăr avu parte de aici înainte de lumina soarelui şi de aerul cîmpiei, dar mai mult ca toate, avea ceva de făcut ; săpa şi-i fugeau gîndurile negre, săpa şi braţul rănit i se vindeca ; se putea mişca în voie şi odată cu acestea, speranţa prinse iar să-i lumineze chipul şi cum nu mai avea dogoarea bolii, înţelese că spiriduşul este Azale şi de cîte ori venea la el, îi mîngîia micile mîini care aveau culoarea pîinii coapte şi capul ce lui îi venea abia sub umăr, iar tătăroaica închidea ochii, aidoma pisoiului la gura sobei.

Zarai o sprijinise întîi pe Azale şi nu mai putea da îndărăt acuma ; de altfel ţinea prea mult la ea, ca să facă altcum.

6

În aceste luni calde de vară, malul de miazăzi al Dunării foia de armate turceşti, aduse de Sinan Paşa, ca să facă podul şi să treacă în Ţara Românească, pentru a pedepsi îndrăzneala ghiaurului, prădătorul cetăţilor şi aşezărilor turceşti pînă în adîncul Dobrogei. Ba mai mult, stîrnise şi pe voievodul Moldovei la răscoală şi se alăturase zvînturatecului principe al Transilvaniei, pe care Papa îl mînuia cum se mînuiesc sforile pezevenghilor la sărbătoarea moşilor.

Iar Mihai Vodă, cu oştenii lui, se aţinea pe drumul Olacului, ca să dea acolo bătălia cea mare pînă nu se năpustesc urdiile la loc larg.

Vai de biata ţară ! Vai de bietul domn pe care apusul şi răsăritul îl îndemnau cu vorbe frumoase, lăudîndu-i curajul şi isteţimea de comandant, dar care trebuia să ţină piept numai cu oastea lui, căci alta de ajutor nu-i trimisese nimeni.

Ţara aştepta lupta, turcii îşi aşteptau biruinţa şi iată că la vadul Călugărenilor se întîmplă neaşteptatul: vestitul Sinan, care de la cucerirea Timişoarei şi a cetăţii Raabului băgase spaima în lume prin cruzimile lui, vizirul care a patra oară avea încrederea sultanului, generalul care înfrînsese perşii, fusese acuma înfrînt de oastea valahă în această bătălie în care muriseră paşii Haidîr, Mustafa şi Husein.

— Allah ne-a pedepsit pentru păcatele noastre, spuneau imamii în moschei şi mai cu seamă în faţa ienicerilor. Aceştia nu aplecaseră însă nici cu un deget turbanele lor albe. E adevărat că-i mustra pentru faptul de a fi făcut răscoală în Stambul înainte de plecarea spre Valahia. Dar vina nu era a lor, ci a noului sultan, Mohamed al III-lea. Ei, ienicerii, erau copiii lui Allah şi ai sultanului. Din clipa în care intraseră în marile lor cazărmi şi începuseră cea mai bună şcoală militară a împărăţiei otomane, se bucuraseră de multe privilegii: încăperi separate, îmbrăcăminte şi mîncare aleasă, dreptul de a străbate toată ierarhia militară, de a avea o independenţă a lor, cu toată aspra disciplină. Orice sultan nou venit le dădea la instaurare cîte douăzeci de taleri de cap de ienicer şi respecta hotărîrea lor de a lupta numai între Sf. Gheorghe şi Sf. Dumitru. Comandantul lor purta de grijă fiilor sultanului, ca să nu-i omoare unchii sau fraţii dornici de mărire, şi acest Sipahilar Agasi era la fel de puternic ca marele vizir. Lor nu le apăsau greutăţile unor familii pe umeri ; familia lor erau ei înşişi legaţi de datoriile lor militare şi înspăimîntător de tari, tocmai pentru acest fapt. Ei, ienicerii, erau asemenea teribilei falange macedonene a lui Alexandru cel Mare. De cînd se înfiinţase corpul lor de oaste, după bătălia de la Cosovo, cînd se cucerise Serbia, nu aduseseră ei mereu noi ţinuturi şi bogăţii osmanlîilor ? Asia, Europa şi Africa ştiau de frica lor şi acum de ce-i mustra muftiul ? Masa albă a ienicerimii se unduia ca un singur val şi cum ghiaurul Mihale se retrăsese spre munţi, după ce-i înfrînsese la Călugăreni, deşi oastea lui fusese de zece ori mai mică decît a turcilor, urdiile se risipiră pe întinsul şesului neapărat de nici un fel de

cetate şi se năpustiră asupra Bucureştiului şi Tîrgovişte, pe care le prefăcură într-un fel de redute, după ce jefuiră bine şi dădură foc bisericilor, ridicînd în locul lor meceturi. Steagul ienicerilor cu stemă, o sabie cu două tăişuri, aidoma fulgerului, se clătina în bătaia vîntului pe biata Ţară Românească, peste care, alături de ieniceri, venise şi înspăimîntătoarea miliţie a desperaţilor, acei Serderi Gjeesdil, aduşi de furia lui Sinan. Atît că dincolo de Olt nu ajunsese decît vestea despre ei, iar domnul ţării aştepta sub clina munţilor să-şi refacă oastea, să-şi termine principele Bâthory sărbătoarea nunţii, ca împreună cu forţe noi să se arunce asupra turcilor, pentru a libera ţara.

În turnul cu trei caturi de la Măldărăşti, jupîneasa Velica aştepta neclintită retragerea urdiilor, deoarece, zicea ea, „apa trece, iar pietrele rămîn". Aştepta, căci era singura care mai rămăsese în viaţă din familie şi nu se mai temea de moarte, nădăjduind într-o întîmplare minunată, care să-i înapoieze feciorul, pe Petru. Nu-i mai era frică nici de viaţă, nici de moarte, dar pe nesimţite şi cu mult înainte de vreme, bogatul ei păr negru începuse să se învîrsteze cu alb, iar o şuviţă groasă îi albise cu totul.

7

zarai ! Azale aproape că-i şoptise numele.

— Ce-i, Azale ?

— Fă-mi rost de un veşmînt tătărăsc, mare cît robul meu.

— De unde ?

— Nu ştiu. Îmi trebuie.

— Azale, ce gînduri ai cu el ?

— Poate că e mai bine să te întrebi ce gînduri am cu tine.

— Vrei să mă spui lui Turgai-Beg ?

— Poate tu vrei să faci fapta asta.

— Aş mai scăpa cu viaţă ?

— Deci, pentru noi e o singură cale deschisă.

— Care anume ?

— Ai s-o vezi tu şi, dacă ţii la mine, n-are să-ţi pară rău.

— Ai crescut sub ochii mei. Spune-mi, ce ai de gînd ?

— Aşa-i că o mamă care-i dusă la părinţii ei nu poate fi pedepsită pentru neascultarea copilului ?

— Allah apără pe cei ce-şi fac datoria faţă de părinţii bătrîni.

— Dacă Allah e aşa de bun, are să fie şi cu noi. Şi au mai trecut iarăşi zile. Azale a venit din nou la Zarai.

— Zarai, îmi trebuiesc trei cai odihniţi şi tineri, să-i am gata oricînd. Ascunde-i între copacii dinspre partea de miazănoapte a colinei.

— Cine te învaţă pe tine, Azale, să-mi ceri mereu lucruri din ce în ce mai grele ?

— Allah, cine să mă înveţe. Dacă tata e plecat cu fraţii, el mi-a rămas singurul sfătuitor.

— Să nu fie vreun păcat de moarte ceea ce vrei tu să faci.

— Să-l iau pe Sali-Beg ?

Chipul tăbăcit al oşteanului se făcu de nepătruns.

— O să-ţi aduc caii, Azale. Dar pentru cine e al treilea cal ?

— Doi sînt pentru noi doi, cît despre al treilea ai să vezi tu. Mai trebuiesc şi traiste cu grăunţe şi traiste cu merinde.

— Pentru drum lung ?

— Nu mai lung decît obişnuiesc ciambururile noastre. Te sperii de drum ?

— N-aş fi tătar.

— Atunci, de ce ?

— De ceea ce bănuiesc că vrei tu să faci.

— Lasă-i grija asta lui Allah.

Şi Zarai ascultă, dar se minuna în sinea lui de unde-i veniseră fetei asemenea gînduri şi asemenea îndrăzneli.

De fiecare dată, Azale, venea cu cîte o veste bună la valahul captiv, care-i mîngîia cosiţele cu mîna lui mare şi o privea cu atîta blîndeţe, încît Azale simţea cum i se topeşte inima în piept şi înţelese că sînt şi bărbaţi de care nu trebuie să-ţi fie frică.

Acuma Petru, după ce se îmbrăcase tătărăşte şi se răsese în felul lor, de nu se mai recunoştea nici el singur, fu cuprins de o bucurie năvalnică

la gîndul apropiatei evadări. Azale avusese grijă ca el să deprindă şi cîteva cuvinte tătărăşti. El întrebase cu grijă şi milă într-o seară.

— Azale ? Tu ? Ce ai să faci ?

Lui Azale îi fu uşor să-i răspundă.

— Eu ? Eu merg cu tine, şoimule alb.

— Laşi tot ?

— Dacă mă duceam după Sali-Beg, nu lăsam tot ?

— Cine-i Sali-Beg ?

— Mîrsa care te-a dat tatei.

Şi Petru îşi aduse aminte de tătarul subţiratec, cu faţa împietrită şi mustăcioara subţire ca aţa, care-l tîrîse în robie, după ce căzuse rănit. Nu putuse uita nici privirea strecurată şi crudă, nici faptul că-l izbise cu apărătoarea de oţel a braţului, într-o lovitură de dispreţ pentru voinicia trupului său, plin de răni şi încurcat în chingile calului prăbuşit peste piciorul drept, încît nu se mai putuse scula.

Se cuvenea oare să aibă toată încrederea în Azale ? se întrebase deseori. Nu era oare un joc crud şi perfid al micii tătăroaice, care-l făcuse să nădăjduiască, ca după aceea să-l dea pe mîna călăilor ? Cu tătarii te poţi aştepta, la orice. Şi asta ar putea fi cea mai rafinată tortură. Spiriduşii buni erau numai ai pădurilor lui ; nu trăiau doar pe toate meleagurile lumii. Dar tătăroaica asta mică se dovedise cinstită şi curată, dacă vrea să plece cu el avea s-o ia şi să-i închine dumnezeului creştin un suflet păgîn.

— Mergi pînă în ţara mea, Azale ?

Glasul lui era blînd şi privirea caldă. După un an de chinuri şi captivitate, prima fiinţă cu suflet omenesc care se apropiase de el fusese această micuţă Azale, aşa de mică încît o putea lua la subţioară sau purta în braţe ca pe un copil. Era atît de tînără... Poate pentru aceasta era încă bună.

Are s-o dea în grija mamei lui şi să se poarte cu ea precum cu o soră. Iar el va pleca din nou în oastea lui Mihai.

Azale îl privi cu atîta lumină în ochi, încît nu mai fu nevoie de răspuns.

— Cîţi ani ai tu, Azale ?

— Paisprezece de sărbătoarea lui Imam Shafi.

— Bine, Azale. Şi dacă ne prinde ?

— N-o să ne prindă. Merge cu noi şi oşteanul Zarai.

— Ai încredere în el ?

— El m-a ajutat pînă acum.

— Dacă o face pînă la capăt, în ţara mea va avea tot ce-i doreşte sufletul. Îi voi da pămînt.

— Nu-i trebuie.

— Bani.

— Nici asta.

— Atunci ?

— Să-l laşi să trăiască lîngă noi, să-ţi fie om de credinţă.

— Lîngă noi ?

Azale prinse mîna lui mare şi o mîngîie şi ea pentru prima oară, uşurel, ca o părere.

— Alături de tine nu mi-e frică în viaţă de nimic, şoimule alb.

— Mă cheamă Petru, de la Maldăr.

— Pentru Azale eşti şoimul, care trebuie să scape din lanţ. Un şoim alb cu ciocul şi gheare de oţel, care se cuvine să zboare sus, să prindă ereţii lui Sali-Beg. Şi eu sînt porumbiţa cenuşie, pe care şoimul alb n-o sfîrtecă, zbor pe urmele lui şi dîra zborului nostru nu va lăsa urme nici pe nori, nici pe cer, aşa cum nu se găseşte urma şarpelui pe stîncă şi a peştelui în mare şi a dragostei în sufletul omului.

— Azale, tu ai încredere în mine ?

— Cît în Allah. A venit Sali-Beg, m-a prins şi m-a scîrbit.

— Cum te-a prins ?

— În braţe şi m-a sărutat greţos.

— Atît ?

— Atît. Iar darurile ce mi le-a trimis au făcut să crească şi scîrba şi frica de el.

— Ce daruri ?

— Nu pot să spun. Vreau să le uit şi am să pun să omoare şi căţeaua aia.

Lui Petru îi trecea prin minte un gînd ruşinos şi crud pe care-l goni. Despre obiceiurile tătarilor umblau multe poveşti în lume.

— Lasă, Azale. Nu te mai gîndi. Am să uit şi eu ceea ce mi-ai spus.

— Şi tu, şoimule alb, trebuie să uiţi de darurile trimise mie ?

— Nu eşti tu o porumbiţă cenuşie, Azale ? În religia mea se spune că porumbelul înseamnă curăţenie şi binecuvîntare.

— Cum binecuvîntează Allah ?

— Într-un fel.

— Şi voi fi binecuvîntată de tine ?

— Şi de mine şi de alţii, dacă mă scapi din robie. Ai să-i părăseşti pe ai tăi ?

— Nu-mi pasă.

— Locurile astea.

— N-o să-mi fie dor.

— Părinţii.

— Nu-s prima. M-am săturat de multele mele mame cu glumele lor, de oştenii care m-ar pipăi dacă n-aş fi fata lui Turgai-Mîrza, de veşnicele astea rătăciri, de fumul ce-mi scoate ochii cînd se face o fiertură. Mi-e scîrbă de şalvarii pe care-i port.

— De ce, Azale ? De ce ?

Azale tăcu deodată ruşinată şi nu-i putu spune despre cele şase perechi de şalvari primiţi în dar odată cu rogojina tocită şi de toată semnificaţia lor. Pentru că nu-i putea răspunde, îi mîngîie din nou mîna a iertare.

Petru o atinse uşurel pe faţă cu degetele şi-i şterse două mici lacrimi.

— Azale, sînt robi în vale ?

— Da. Sapă un canal pînă la noi.

— Pune pe oşteanul tău să caute unul care să-mi semene şi în noaptea cînd vom fugi noi, să-l aducă aici şi să-l pună să sape mai departe la fîntînă.

— Da. E bine aşa.

— Dumnezeu să-ţi ajute, Azale, pentru inima ta bună.

— Şi ţie Allah, pentru blîndeţea şi voinicia ta. Ai alte păreri ca bărbaţii noştri. Fericite trebuie să fie femeile ţării tale.

— A fost oare fericită roaba care te-a crescut ? Şi Azale înţelese că bucuria poate creşte din durere şi durerea poate fi peste tot în lume.

— Şoim alb, se aude în cetate că hanul ar fi trimis pe Sali-Beg cu alte căpetenii de încredere şi veşti la Stambul, cerînd să fie numit domn peste Kara-Iflak şi peste Bogdan-Iflak, şi Sali-Beg vrea să fie emir. Crezi că va izbuti ?

— Mulţi au rîvnit la ţara mea, Azale. Mulţi. Ai s-o vezi şi ai s-o îndrăgeşti, că ştii tu, Azale, pămîntul pe care stăm acuma, tot al nostru este de sute de ani şi numai pe ăsta au izbutit să-l înrobească.

8

În noapte, trei umbre se strecurau grăbite pe coasta dinspre miazănoapte a cetăţii: un bărbat mai voinic, unul mai subţire şi mai scund, iar înaintea lor un copilandru. Se furişau în vreme ce straja cetăţii dormea dusă în urma licorii pe care i-o strecurase în băutură Zarai. La poalele dealului caii înşeuaţi aşteptau. Trei oameni săriră în şa şi se aşternură vîntului, vîntului şi dorului spre o viaţă nouă.

Noaptea întreagă goniră caii fără să se oprească. Noaptea întreagă Zarai nu-şi descleştă gura şi Azale se prăvăli aproape pe gîtul calului, cînd la revărsatul zorilor ajunseră la malul unui lac necunoscut.

Aici descălecară. În faţa lor, apa liniştită a cărei margine nu se vedea. Pe malul lacului o întindere cît să întorci un car cu poveri, erau dale mari de marmură albă. Zarai priponi caii şi-i lăsă să mănînce, să bea şi să răsufle. Apoi le întinse celor doi o lipie şi o halcă de carne.

— Unde sîntem ? întrebă Azale.

— Aici e lacul Sinoe. Fii fără grijă. Am potcovit caii de-a n'dărătelea şi ne-au pierdut urma.

Să ne odihnim puţin, cu pază, căci locurile pe aici sînt primejdioase şi mai avem cale lungă. Iată nişte tufişuri. Să rămînem la umbra lor.

Petru, cu toată oboseala drumului, se îndreptă spre apă. Căută un loc ferit şi dezbrăcat se aruncă în unde. De peste un an de cînd nu mai făcuse o asemenea baie, simţi cum mintea i se limpezeşte şi corpul prinde puteri noi. Nu încercă să înoate ; după atîtea luni de temniţă, i-ar fi fost greu. Se lăsă plută cu faţa spre cer, mulţumindu-i că e din nou liber. Apoi, mînat de un gînd, îşi trase numai pantalonii şi se duse la Azale. Îi spuse să se descalţe să-şi scoată haina. Fata, aproape adormită, îl privi cu ochi pe jumătate speriaţi, pe jumătate nedumeriţi, dar el îi arătă lacul. Apoi o luă în braţe ca pe un copil şi o scăldă din cap pînă'n picioare, muind-o de cîteva ori ; — „parcă ar fi botezul din apa Iordanului", — îşi spuse singur, înainte de a o aduce ca pe un ied speriat la mal. O lăsă să

se usuce sub razele fierbinţi ale soarelui de vară şi adormi înainte de a pune o bucătură 'n gură.

Cînd se trezi trecuse nămeaza. Mîncară ceva, iar Azale se simţi în stare să încalece din nou. Zarai spuse.

— Trebuie să înconjurăm latura de apus a lacului. O să dăm acolo de o gîtuitură unde apele sînt mici şi le putem trece călare.

Apoi o să intrăm în umbra pădurilor, care se ţin lanţ pînă la Dunăre. Aici locurile sînt vrăjite. Am ajuns la oraşul vechi, scufundat sub ape şi din care nu au mai rămas la lumină decît lespezile pe care se aduceau jertfele altă dată. Se spune că sub pămînt sînt ascunşi robii care au fugit, cînd au fost duşi către mare, că şi-ar fi săpat hrube pînă în casele vechiului oraş. De aceea e bine să grăbim plecarea.

Azale nu-l auzise niciodată pe Zarai vorbind atît de mult. Nu-şi dădu seama că faptul de a părăsi aceste locuri îi fărîmase carapacea de tăceri în care se închidea de obicei. Îi traduse lui Petru vorbele lui şi, cum nu putu să încalece singură, aştepta ca s-o ajute la urcat în şa ; şi pentru prima oară, cu prilejul acesta, îşi lipi capul de pieptul lui ; orice urmă de frică de el îi dispăruse.

Şi caii, odihniţi şi răcoriţi, porniră întins spre păduri, după ce Zarai le frecase picioarele cu o buruiană al cărei miros gonea şerpii. Merseră aşa mai departe printr-un codru ce părea neumblat, ţinînd mereu spre apus, luîndu-se după steaua care-i arătase întotdeauna lui Petru drumul cînd se întîmpla să se rătăcească.

Codrul era pustiu. Stejari bătrîni, să nu-i poată cuprinde doi oameni voinici, se arătau pretutindeni cu cît înaintau. Ici şi colo, mai la adînc, dădură de meri şi peri pădureţi, măcriş şi corni de un soi de salcîm cu frunza groasă de un verde întunecat. Din cotloane neştiute ţîşneau iepuri. Ţipete de păsări necunoscute umpleau văzduhul.

Îşi croiau cu greu drum în desimea pădurii. Uneori mai găseau luminişuri unde făceau cîte un popas. De două ori dădură de urme de oameni şi li se părură că printre copaci se zăresc bordeie. Le ocoliră cu grijă. Nu ştiau ale cui puteau fi. Vînau la popasuri cu arcul şi se hrăneau cu carne aproape crudă şi cu poame sălbatice. Norocul lor au fost izvoarele în care-şi puteau găsi apă. Noaptea se culcau pe grămezi de frunze adunate în lungul anilor, sub roata ochilor fosforescenţi ai cucuvăilor şi bufniţelor, de care lui Azale îi era frică. Se uitau cu grijă pe

care parte a copacilor creşte muşchiul ; după atîtea zile de mers trebuiau acum să pornească spre miază-noapte, să ajungă la apa Dunării.

Au întîlnit apoi nişte oameni îmbrăcaţi cu piei de animale, care au fugit la vederea hainelor lor tătărăşti. Au trebuit să se apere de pisici sălbatice şi flămînde, de rîşi care ascunşi în crengile copacilor îi aşteptau să adoarmă pentru a se arunca asupra lor. Veveriţe curioase se iţeau din pomi, cu ochişorii lor rotunzi. Ei erau atît de singuri, încît parcă s-ar fi aflat pe cea lume.

Înaintau în tăcere prin adîncul codrilor, cînd deodată, din copacii ce-şi împreunau crengile deasupra lor, săriră asupră-le oameni negricioşi, mici de statură şi pe jumătate goi. Se aruncară drept pe crupele cailor, căutînd să-i tragă jos. Şi Petru şi Zarai zvîrliră pe necunoscuţi şi se întoarseră pe dată spre Azale pe care era gata s-o arunce jos din şa cel ce sărise în spatele ei. Dintr-o lovitură de sabie Zarai îl doborî pe atacator şi, cu o iuţeală ce nu i-o puteai bănui, curăţă locul împrejurul lui şi strigă la Petru să iasă spre luminişul ce se zărea înaintea lor.

Petru se văzu înconjurat de aceşti lotri apăruţi din umbra codrului.

— Păzeşte-o pe Azale, Zarai, strigă el şi începu să izbească cu paloşul lui lat, dar strîmtoarea locului îi stînjenea mişcările. Oamenii necunoscuţi se strecurau cu uşurinţă împrejur şi căutau să taie vinele calului de la picioare. Petru sări atunci jos de pe cal şi luă în mînă ghioaga cu lanţ, armă obişnuită a tătarilor, începu să izbească orbeşte în jurul său şi treptat-treptat îi împinse pe atacatori spre luminiş. Zarai, luptînd cu o mînă şi trăgînd calul lui Azale cu cealaltă, izbuti să se strecoare spre luminiş. Petru lovea vîrtos în stînga şi în dreapta, cînd simţi fierul unei săgeţi muşcîndu-i carnea umărului. O smulse şi se înfurie. Apucă din nou paloşul, şi cum locul se lărgise puţin, putu să-l mînuie în voie. Un şuierat se auzi şi oamenii se făcură nevăzuţi în desişul codrului. Sări repede în şa şi-i ajunse pe Zarai şi Azale. Erau teferi. În urma lor morţi şi răniţi.

— Trebuie să fie dintre robii din toată lumea, fugiţi şi ascunşi în păduri, — spuse Zarai. N-au mai putut să se întoarcă la ei acasă şi s-au sălbăticit aici.

Azale păstra încă în lumina ochilor urmele spaimei prin care trecuse.

La ieşirea din luminiş, dădură imediat în drumul mare.

După ce călătoriră astfel fără răgaz, într-o noapte făcură un popas mai lung, într-o rarişte de stejari. Azale se simţea istovită şi pentru prima oară, cearcăne se iviră sub ochii ei prelungi care-şi pierduseră strălucirea.

— Azale, ţi-e rău ? Eşti schimbată, se îngrijoră Petru, privindu-i chipul tras.

— N-am nimic, şoim alb, n-am nimic, şi tremura toată strîngîndu-şi dinţii şi ghemuindu-se ca un mic animal bolnav lîngă trunchiul unui copac. Dîrdîia ca scuturată de friguri.

— A venit vremea să-i cînte dairaua, — spuse Zarai.

Petru nu pricepu.

— Asta se întîmplă numai cu fetele noastre de mîrzi şi bei. Şi numai o dată în viaţă. Se îmbolnăvesc, apoi se fac sănătoase. Nu te speria.

Dar Petru din Maldăr necunoscător în ale vieţii nici unui fel de femei se îngrijoră de-a binelea. Şi ca atunci, cînd o băgase pentru prima oară în lac, o luă uşor în braţe, se aşeză cu ea la rădăcina copacului şi o ţinu strîns să nu mai dîrdîie. Din cînd în cînd îi ştergea lacrimile care-i curgeau pe faţă şi o privea cu ochi trişti, de parcă toată bucuria lui i-ar fi stat în micul trup ce-i tremura în braţe. Atunci văzu pentru prima oară că are un nas mic şi drept, iar sub ochiul stîng o aluniţă, cît un bob de neghină ; că dinţişorii ei de şoarec erau albi, iar buzele aveau forma petalelor de scînteioare. În veşmîntul ei bărbătesc părea ca un pui de turturea, căzut din cuib.

Ea, care fusese atît de tare şi de chibzuită pînă atunci, acum era deodată frîntă şi fără putere. Nu se putea porni cu ea la drum.

Tremura, deschidea ochii şi vedea deasupra ei faţa albă cu plete bălaie şi-i părea şoimul ei alb mai frumos decît tot ce-şi putuse ea închipui vreodată. Închidea iar ochii şi Petru din Maldăr, cu o cutremurare în suflet îşi dădu seama că Allah al ei şi Dumnezeul lui nu se pot împăca ; că poporul ei şi poporul lui se războiesc mereu ; că obiceiurile ei şi obiceiurile lui nu se potrivesc, şi totuşi în acest ceas greu al vieţii lui, ea a fost aceea care l-a scăpat, ea a fost aceea care se jertfea bună-bucuroasă pentru a-i reda lui libertatea şi că ei doi, aici în miezul acestei păduri, sînt unul cu altul alături şi că nimic din toate cele de mai sus nu-i poate despărţi, chiar dacă ar ieşi din nou la lumină şi el ar trebui să încingă iar paloşul, ca să înfrunte năvălirile, ce nu vor înceta, ale ciamburilor tătare. Era ca şi cum ar fi avut în braţe un mieluţ negru. Vor fi oameni răi, care vor voi să

le dăuneze şi în ţara lui, că nu-i pădure fără uscături ; vor strîmba din nas unii că nu va şti să le vorbească limpede în graiul lor ; mama lui poate va plînge în tăcere că nu-şi va lua mireasă o fecioară din părţile Jiului, numai că el o va duce la Mînăstirea Tismana s-o boteze şi totul va fi cum a fost de la începutul vieţii, cînd vine ceasul să-şi găsească omul umbra.

A legănat-o uşurel, a aţipit cu ea în braţe, i-a dat căldura corpului lui însănătoşit, şi Zarai, care mai mult nu dormise, se miră în sinea lui de acest ghiaur cu inimă de mamă, căci el nu-i întîlnise decît în bătălii, unde semănaseră atîta moarte în jur, încît îi asemuise cu lupii pustiilor — sau în robie, citise în ochii lor atîta ură rece, cîtă numai şerpii nisipurilor pot avea. Şi ceva, ca un fel de înţelegere începea să pătrundă în acea minte ce se apropia de o jumătate de veac, trăită numai în rătăciri şi prădăciuni. Dacă i-ar fi spus cineva lui Zarai că bunica lui dinspre mamă fusese o roabă din partea de miază-noapte a Dunării, n-ar fi ştiut ce să răspundă. Erau fapte vechi, care muriseră odată cu cei ce le trăiseră.

Aceste toate s-au petrecut într-un popas de două zile şi două nopţi, apoi Azale îşi veni în fire.

Erau gata să plece, cînd se porni o ploaie de vară cu bulboci mari, cu trăsnete şi fulgere. Sub stejari nu se mai puteau adăposti, un trăsnet căzuse pe unul din ei, tocmai pe cel mai bătrîn, uscat şi scorburos, iar stejarul ardea ca o torţă cu toată ploaia ce nu biruia să stingă focul prelins peste vreascurile ce acopereau din belşug pămîntul.

— Allah ne pedepseşte, — şopti Zarai.

— Dar Dumnezeul meu ne va ocroti, — spuse Petru, tăind cu securea un drum pentru a se depărta de focul ce creştea şi putea fi primejdios, căci fumul le putea aduce duşmani nevăzuţi, pe urmele lor.

Fulgerele şi trăsnetele încetaseră, ploaia continua neobişnuit de lungă pentru luna lui august şi ei încălecară, mergînd mereu spre miază-noapte. Ca să nu se mai obosească Azale, Petru o luă pe calul lui, dîndu-l pe al ei în grija tătarului.

Încet, încet pădurea se rări. În faţa ei se întindea o cîmpie fără de sfîrşit, acoperită de ierburi înalte şi mai ameninţătoare decît întunericul umbros sub care călătoriseră pînă atunci. Cetatea Babadagului era de mult în urma lor şi ei căutau să se ferească de drumul mare, ce ducea spre Silistra, unde-şi avea reşedinţa paşa şi despre care se zvonea că ar fi aspru şi crud, atît faţă de dreptcredincioşi, cît şi faţă de ghiauri.

Lăsaseră muntele cel bătrîn în urma lor, înainte nu aveau decît întinderi arse de soare, ca o pîine uriaşă dogoritoare. Omul se vedea de departe şi ar fi fost o uşoară ţintă pentru orice pîlc de ostaşi plecat în patrulare. Singura lor scăpare era să meargă cît mai spre răsărit.

Se opriră puţin în geana pădurii, cuprinzînd cu privirea cîmpia pînă în zare. Nici o mişcare. Tocmai cînd erau gata să plece la drum, zăriră nişte animale semănînd a lupi cafenii, care trăgeau bucăţi de cărnuri sub un tufan. La apropierea lor fugiră cu chelălăituri scînciate şi ei văzură cu scîrbă că erau bucăţi de corp omenesc ce fuseseră aruncate sub un maldăr de crengi cu puţin pămînt deasupra. Zarai se apropie, privi resturile şi spuse îngrijorat.

— Au trecut ai noştri pe aici. Au pedepsit doi condamnaţi la moarte. I-au tăiat bucăţi, după ce i-au omorît cu hangerele. Dar cred că au trecut pe aici de-o săptămînă. N-au stat pe loc. Ăsta-i drumul spre Dunăre. Dacă îi vom întîlni, spun că duc o solie din partea lui Turgai-Beg, paşii de la Diu, că tînărul ghiaur a trecut în legea lui Allah şi merge să-l binecuvînteze hogea de la Diu, înainte de a pleca la lupte. Allah să ne fie într-ajutor !

Şi plecară cu grijă, căci ierburile înalte puteau ascunde tot atîtea primejdii cît şi codrul cel tăcut de la Karaorman. Deasupra lor treceau stoluri de sitari, gîşte şi raţe sălbatice, iar sus de tot cormoranii zburau spre mare.

Deodată un foşnet neobişnuit îi nelinişti. Un cîrd uriaş de corbi se ridică la trecerea lor, dintre ierburi. Zburau ca o perdea lăsată în semicerc, atît de deasă, încît întunecau calea. Croncăneau, dădeau din aripile cu pene negre şi strălucitoare şi erau atît de numeroşi, cum nu se mai pomenise.

— Sînt corbii Dobrogei, spuse Zarai. Trebuie înaintat cu băgare de seamă, să nu-i stîrnim. Sînt periculoşi în stol mare. Dar sînt cei mai căutaţi din toată lumea, pentru penele lor care se pun la săgeţi, pe care le face să zboare mai repede ca vîntul. Arcaşii sultanului îi vînează cu înverşunare.

— La vremea asta ? întrebă Petru.

— Nu. Mai spre toamnă. Ăsta ni-i norocul. Dar de vor trece două săptămîni, vor porni la vînătoarea lor, căci sînt atît de mulţi, încît dacă ar zbura toţi aripă lîngă aripă, ar acoperi cerul Dobrogei.

Mai merseră o bucată de drum şi un stol de lăstuni se vîntură pe deasupră-le.

— Ne apropiem de aşezări omeneşti, vesti Zarai.

Şi într-adevăr se vedeau minaretele ţuguiate ale cetăţii de la Hîrşova. Grăbiră caii. Dar cînd ajunseră, cetatea era pustie şi arsă. Nişte turci bătrîni ieşiră dintre ruine la vederea lor şi se văicăriră cu glas încet că pe acolo trecuse pîrjolul cînd cu luptele cu Mihale Oglu, care le răsese cetatea de pe faţa pămîntului. Cîţi turci au mai scăpat s-au dus cu oastea lui Sinan-Paşa şi acum sînt în Ţara Românească, unde se răzbună pe cei de acolo. Că au ars pe iarnă ghiaurii Dristorul şi au bătut cetatea Brăilei cu tunurile, de au sfărîmat-o din temelii. Că pentru a găsi drumul Diului, s-o ia drept înainte pe firul apei, că aşa-i acuma vremea războaielor, de nu-şi mai află oamenii rostul şi locul. Că sultanul şi hogea trimit oamenii la război, dar de bătrîneţele lor cine va mai avea grijă de aici înainte !

— La cetatea Diului s-a făcut trecerea oştilor sultanului ? întrebase Zarai.

— Şi acolo şi la Giurgiu. Era albită zarea de akingii şi ieniceri. Numai tătari am văzut puţini şi s-au îndreptat spre soare-apune.

— Atunci o să ne îngăduiţi să poposim aici în astă-noapte, împreună cu feciorul meu cel mic, care nu ştie turceşte şi cu acest nou intrat în credinţa lui Allah, care merge la imamul de la Diu, către al cărei paşă am eu o solie.

— Rămîneţi, oastea-i plecată, femeile tinere fugite, am rămas numai noi bătrînii să ne hotărască Allah soarta.

Şi înnoptară într-o casă de piatră, ce mai avea pereţii întregi şi o parte din acoperiş. Găsiră într-o încăpere peşte uscat, făină şi usturoi şi în vreme ce Azale-l fierbea, Zarai coborî la malul Dunării să vadă dacă nu cumva pot trece pe acolo, căci mai departe ar fi dat de armatele turceşti şi nu ar fi fost spre norocul lor. Ca niciodată în noaptea aceea, o ceaţă deasă acoperea vederea şi Zarai colindă ţărmul pînă ce descoperi o luntre mare, încăpătoare, cu două vîsle. Se urcă în ea, după ce-i desfăcu lanţul ce o lega de un ţăruş. O aduse fără zgomot pînă în dreptul adăpostului lor.

— Am să trec caii unul cîte unul chiar în noaptea asta dincolo, apoi vin să vă iau pe voi.

— Rămîi tu aici, Zarai, treaba asta o fac eu, spuse Petru. Dincolo sînt în ţara mea şi ştiu mai bine ce e de făcut.

— De ce să trecem caii ? se miră Azale. Cumpărăm alţii dincolo. Am luat tichia mea de sărbătoare şi jur împrejur are galbeni.

Amîndoi bărbaţii se uitară minunaţi la ea. O mînă de om şi minte, nu şagă !

— Aş vrea numai să mă spăl înainte de a pleca, să trec dincolo curată.

— Şi dacă nu găsim cai acolo? No fi cumva vre-un pod umblător pe aici? Am trece toţi odată, cu cai cu tot. Să mergem să vedem.

— Să nu se ridice ceaţa. Mai bine trecem noi întîi dincolo şi, dacă va fi nevoie, ne întoarcem după roibi.

Au mîncat repede şi s-au suit în luntre. Petru trăgea voiniceşte, să nu-i fure curentul la vale, spre vîltori şi ochiuri.

Înaintau prin ceaţa deasă şi aşteptau ca un anumit clipocit al apei să le vestească apropierea ţărmului. Cînd opăcinile s-au izbit de pămînt, Petru a sărit în apă şi a tras luntrea la mal. În jur, ceaţă şi beznă. Simţi mirosul de cetină şi-l trase puternic pe nări ; izbi cu piciorul rădăcina unei sălcii plîngătoare şi rămase ameţit de bucuria de a fi din nou în ţara lui. Îşi înfipse picioarele puternic în pămînt şi rămase locului, ca şi cum ar fi prins rădăcini, şi o sevă nouă îi pătrunse tot corpul. Trase aerul în piept cu nesaţ şi rîse din nou tinereşte, ca bărbatul la douăzeci de ani cum fusese el înainte de iarna aceea geroasă, cînd căzuse rob la Putinei.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, Azale, spuse el, cu un glas, pe care mica tătăroaică nu i-l auzise niciodată, dar care o înfioră pînă în fundul inimii şi-i înflori tot trupul de o bucurie necunoscută.

Petru coborî să o ia din barcă şi o prinse cu alte braţe, care parcă o lipeau de el sorbind-o, ca pe un fruct dat în pîrg. Zarai însuşi pricepu chemarea glasului ; era a tinereţii ce fusese înăbuşită ; a dragostei ce-şi ţîşnise flacăra ca fulgerul lumina, a bărbăţiei ce se voia împlinită şi Zarai întoarse luntrea ducîndu-se după cai, în vreme ce Petru urca malul cu dulcea povară a lui Azale în braţe, sărutîndu-i uşor ochii, fruntea, obrajii, gîtul şi urechile. Apoi o lăsă jos pe iarba deasă şi începu s-o dezbrace încetişor, murmurîndu-i în ureche graiul lui.

— Tu vrei ? Tu vrei ? Şi gura lui era atît de fierbinte şi buzele atît de moi, încît Azale îşi întoarse gura spre gura lui şi se strînse şi ea ca o mică flacără vie ce-i înfiora sînii înmuguriţi de o asemenea plăcere, de credea

că avea să moară pe iarba aceea deasă şi mătăsoasă, în ceaţa care-i despărţea de restul lumii, în care vii şi adevăraţi ca viaţă erau numai ei doi.

Cînd s-a întors Zarai cu doi cai numai, ceaţa se ridicase şi, au văzut că erau pe un ostrov al Ţării Româneşti. Au dormit duşi pînă au dat zorile.

Se aflau în balta Dunării, pe acele pămînturi ciudate şi neasemuit de frumoase, cuprinse de cele două braţe ale fluviului ; ţinut plin de sălcii, de păşuni cum nu se poate mai verzi şi mai bogate, de iezere şi japşe forfotind de crapi graşi ce se joacă sărind în sus cu botul larg deschis spre sfîntul soare, ca o împărăţie a păsărilor şi a peştilor, unde omul încă nu ajunsese stăpîn şi ucigaş al atîtor tulburătoare frumuseţi şi a unei sfinte, largi şi totale libertăţi. Era ca o mîngîiere a vîntului şi a soarelui, a pămîntului şi apelor, iar Azale, dăruindu-se lui Petru, parcă lor li se dăruise şi cu fiecare zi nouă înflorea o mică femeie ce părea de nerecunoscut.

Căutau cărări mai zvîntate, se luau după urmele vulpilor şi ale iepurilor, ale oilor sălbatice, pe care Zarai le prindea cu arcanul, pentru a le bea laptele sau a le fura cîte un miel pe care Petru îl punea la copt, în blana lui, într-o groapă umplută cu jăratec. Şi alt pas avea Petru acuma şi altcum se mişca, renăscînd în el tînărul sprinten şi voios de altădată, vînătorul ce ştia după vînt, stele şi miros încotro să se îndrepte.

Şi au mers tot spre soare-apune, cu norocul în sufletul lor, pînă s-a sfîrşit balta şi au trebuit să treacă înot cu caii vadul pe la o aşezare de pescari, care rămaseră minunaţi cînd din bălţile cele pustii le apărură trei fiinţe omeneşti. Dacă nu le-ar fi cerut să le arate drumul, ar fi crezut că sînt ştimele lacurilor sau somodivele, cele ce iau felurite înfăţişări numai să piardă omul, venite să-şi facă jocul lor rău cu oamenii muritori. Dar cînd Petru le povesti că vine din robie, scăpat de mica nevestea de lîngă el şi de Zarai, despre lupta aceea cumplită din ziua geroasă de la Putinei şi Stăneşti, pescarii înţeleseră că-s oameni. Se închinară cu multă pioşenie, se apropiară să-i vadă mai de-aproape pe Azale şi Zarai, primii tătari din viaţa lor pe care-i priveau fără ură şi spaimă, ba o femeie mai guralivă nu se putu împiedica de a spune:

— Uite, maică ! Îs oameni ca şi noi, nu căpcăuni şi femeile lor au ţîţe ca ale noastre, după care vorbe şi la anumite adăugiri ale pescarilor, privind şalvarii lui Azale, se întoarse şi se ascunse ruşinată între muieri.

Pescarii le-au povestit că au fost lupte grele cu turcii, că acuma aceştia s-au răspîndit ca pîrjolul peste ţară de la Giurgiu spre Bucureşti şi Tîrgovişte. Că au fost oameni care spun că ar fi făcut acolo cetăţi şi că în locul bisericilor noastre ar fi înălţat biserici pentru ei. Lumea vorbeşte multe ! Cine le poate şti toate cîte sînt adevărate, că satul lor e departe şi pînă aici n-au ajuns turcii, că-s feriţi de la drumul mare. Adăugară apoi că ar fi un drum de care mai neştiut, ce ar duce pînă sus la dealuri şi numai pe sub ele mergînd vor fi feriţi de a da ochii cu păgînul. Fiindcă ei au înţeles, — îi spuse popa cu codiţa ieşind de sub un potcap vechi, — că au de a face cu un oştean al măriei-sale şi vor să i-l dea teafăr şi nevătămat, că-i nevoie de el.

Şi aşa se aşternură iar drumului, după un popas în care gustară şi dulceaţa strugurilor văratici şi ciorba de peşte, care lui Azale îi plăcu tare mult. Dar drumul acuma fu cu praf şi soare, cu hîrtoape şi pustiuri pline cu scaieţi ce-şi sumeţeau floarea vineţie ca pe un cuibar în faţa luminii, cu ghimpi, cu lujere lungi aşternute pămîntului, cu ciulini printre care se împleteau volbure mirositoare, ori drumuri străjuite de mă-trăgune înalte şi otrăvitoare cu floarea în cupă şi miros năucitor.

Petru, cu o mînă ţinea frîul, cu alta ştergea din cînd în cînd praful drumului de pe faţa lui Azale pe care o purta pe calul lui, nu că n-ar fi găsit să mai ia altul, dar nu se mai îndura să se despartă nici pentru o clipă de mica tătăroaică ce-i încălzea sufletul şi trupul şi ale cărei forme se împlineau văzînd cu ochii. Dar lui Petru tot îi era frică de gura jupînesei Velica, căreia îi plăceau numai fecioarele înalte şi trupeşe, aşa cum fusese ea însăşi la acea vreme îndepărtată. Însă lui Petru îi ajungea numai cînd o vedea pe Azale că-i dau lacrimile de fericire la apropierea lui şi cînd i se ghemuia la piept, ca un pisoi. Cînd o simţea moale în braţe şi neavînd altă voinţă decît pe a lui, aşa cum fusese în ostrovul acela, aşa rămăsese. Îi pierise ascuţimea privirii, colţurile figurii şi ale umerilor. Încetul cu încetul gesturile i se făcuseră mai moi, de parcă odată cu trecerea pe malul muntenesc se născuse o altă femeie în locul fetiţei aspre şi măsurate care plecase de la corturile tătărăşti. Adevărul e că Azale trăia o viaţă atît de nouă, într-o lume atît de nouă, încît tot ce fusese oprelişte şi constrîngere la ea se spulberase şi se lăsa în voia bucuriei dragostei, a unei dragoste aşa de blînde cum nici o tătăroaică nu-i dăduse a înţelege vreodată că poate exista.

9

Cînd au ajuns în preajma Craiovei, Petru băgă de seamă că Azale se clătina pe cal şi trebuia s-o sprijine, să nu cadă. Era istovită.

Trebuia făcut un popas.

Petru se îndreptă spre mînăstirea Coşuna, ai cărei călugări îl cunoşteau, unde puteau să se odihnească şi să găsească şi mîncare.

Izbi de trei ori cu mînerul greu în poarta cetluită cu benzi de fier peste blănile groase de stejar. Anevoie apăru un monah, care nu deschise pînă nu întrebă de mai multe ori cine e. Dar cînd văzu pe cei doi tătari, le trînti uşa, ţipînd în gura mare că au năvălit tătarii şi sări să bată toaca, de adună mai toată poporimea în juru-i. Cu greu izbuti Petru să strige că-i singur şi că acei ce-l însoţesc sînt doi credincioşi. După o aşteptare lungă, după ce veni un bătrîn care-l recunoscu, era cît pe ce să li se dea drumul înăuntru, dar cu condiţia ca cei doi păgîni să rămînă între zidul de cetate şi cel al mînăstirii, altcum nu puteau pătrunde înlăuntru. Petru se mînie, se rugă, dar nu putu face nimic.

— Botează-i şi atunci pot intra în curtea dinăuntru.

— Azale, trebuie să-ţi schimbi credinţa, altcum va fi greu să trăieşti între noi.

— De cînd am plecat cu tine am ştiut că ţara ta va fi şi ţara mea. Dumnezeul tău va fi şi cel al meu.

— Primeşti deci, Azale ?

— Viaţa ta e viaţa mea. Dacă aşa trebuie, aşa voi face.

Şi cum hramul mînăstirii era sfîntul Nicolaie, Azale fu botezată şi primi numele de Nicolina. Dar Zarai ceru îngăduinţa să mai treacă o bucată de vreme, înainte de a se numi Vovila al cărui nume îi fusese hărăzit în cinstea sfîntului acelei zile.

Aşa că Nicolina avu îngăduinţa să se odihnească răgaz de cîteva zile pînă prinse puteri, într-o chilie îndepărtată şi ferită de ochii călugărilor. Îi păreau toate stranii şi triste micii tătăroaice, zidurile groase, chiliile strîmte, veşmintele lungi şi mohorîte, figurile prelungi, bătăile toacei. Îi plăceau numai glasurile clopotelor, şi bucata de cer cîtă se vedea prin desişul pădurii.

— Ai adus un suflet păgîn pe calea cea bună, îi spuse călugărul grămătic lui Petru. Ăsta-i semn bun. Şi măria-sa, domnul Mihai, a fost pe la noi şi de aceea braţul lui e ca trăsnetul, iar pasul lui ca lumina.

— A fost măria-sa aici ? Chipul tînărului păru nedumerit.

Călugărul îl pricepu dintr-o privire.

— Da ce crezi ? Sigur că a fost.

— Ziceam că măria-sa n-are timp de biserici.

— Măria-sa găseşte timp să mulţumească Atotputernicului. Vino să-ţi arăt dania ce ne-a făcut ca mulţămită că a scăpat cu viaţă din pribegie, ştii pe cînd Alexandru Vodă umbla să-i ia zilele. Vino !

Şi Petru îl urmă în chilia cu hrisoave unde văzu pe cel al voievodului Mihai prin care făcea danie mănăstirii nişte vii, ca mulţumire că scăpase cu viaţă din prigoana lui Alexandru Vodă cel rău.

— Vezi ? îi spuse după ce-şi trase o clipă răsuflarea. E scris de Hamza logofăt în scaunul cetăţii Bucureşti leat 7102. Are prea multe înfloriturі la scris logofătul ăsta şi mă împiedică la citit. Ei, acum crezi ?

— Cred, că am văzut cu ochii mei.

— Să nu-ţi închipui că măria-sa e plămădit numai din scoarţă aspră. Are şi el un suflet ca tot omul. Numai vremile îs amarnice şi nu-i faţă să nu se asprească atunci cînd o bate multă vreme crivăţul. Şi tu te-ai asprit, Petrule.

— De ce, cuvioase ?

— Ţi-ai adus muiere păgînă cu tine.

— Mi-a scăpat viaţa.

— Pentru asta să-i fie iertate păcatele. Dar bietul boier Maldăr dacă ar trăi, ar izgoni-o.

— Mama n-are să facă asta.

— Nu, fiindcă eşti ca înviat din morţi. Dar te-ai gîndit că ai să duci mai departe neamul căpitanilor de la Maldăr ?

— Copiii mei or să fie ai ţării, părinte.

— Şi ai lui Dumnezeu, fiule.

— Aşa să fie ! Numai că nimeni nu-şi cunoaşte nici soarta, nici zilele şi măriei-sale îi trebuiesc vieţi multe, ca să o scape pe a ţării şi ţara mea e cinstea, obrazul şi rostul meu, părinte.

10

Spre zidul înalt care înconjura cula de la Maldăr alerga un copil strigînd din toate puterile şi gonind un cîrd de gîşte în faţa lui.

— Vin turcii ! Vin turcii !

De-abia izbuti să intre înăuntru şi să spuie cu glasul sugrumat de frică, că văzuse un om alergînd călare care strigase către un pîlc de femei ce lucrau la cîmp, că poposiseră mai în vale trei oşteni, dar că n-a apucat să vadă decît chipul unuia, care sigur era tătar şi sigur că erau iscoade trimise înainte cum au ei obiceiul. Că el auzind aceste vorbe se ridicase şi venise într-un suflet, gonind din urmă cîrdul de boboci, care nu se lăsa dus de la firul apei.

Aşa se întîmplă, că atunci cînd Petru, Azale şi Zarai sosiră la poartă, o găsiră ferecată.

Numai jupîneasa Velica, de sus din cerdacul catului al treilea, avea o nelinişte de demult, aşa ca pe vremuri cînd îi pleca bărbatul cu feciorii şi întîrziau cu întorsul. Atunci auzi chemarea lui Petru.

— Mamă, spune să deschidă poarta, sînt eu, Petru !

Întîi, jupîneasa crezu că are năluciri şi că de atîta dor a început să audă glasuri. Apoi, parcă o lăsară picioarele ; numai că glasul acela chema mereu, şi oamenii curţii, recunoscîndu-l, deschiseră porţile şi intră Petru cu doi tătari. Pe loc s-au adunat toţi slujitorii casei minunîndu-se şi bucurîndu-se de asemenea întîmplare, încît parcă nu le venea a crede ochilor.

După ce descălecară, Petru alergă în calea mamei lui şi cîteva clipe rămaseră îmbrăţişaţi, fără cuvînt.

— Dumnezeu mi-a ascultat ruga, copilul meu ! Apoi, dînd cu ochii de însoţitorii lui, îl întrebă cu privirea.

— Ei m-au ajutat să scap din robie, mamă. Te rog să fii o bună stăpînă pentru unul şi o bună mamă pentru altul. Şi mai cu seamă să-mi dai nişte veşminte femeieşti pentru Azale, zise şi o împinse cu duioşie în faţa mamei lui.

Jupîneasa Velica nu întreba nimic. Cuprinse numai dintr-o privire chipul de culoarea pîinii coapte, cu ochi strălucitori ca fluturii şi toată făptura mlădioasă. Simţi, cum numai femeile o pot face, că acolo e ceva

ce a trecut de mult peste voia şi puterile ei şi o trimise în odaie însoţită de o slujnică. Privi cu mai multă plăcere spre tătarul cu pielea tăbăcită şi-i hotărî şi acestuia rostul de aici înainte.

În noaptea ce urmă, nimeni nu închise ochii în cula de la Maldăr. Oamenii casei erau înfierbîntaţi de minunea ce făcuse să le scape din robie tînărul stăpîn. Petru, de bucuria de a fi din nou acasă. Zarai, cu sufletul răvăşit pe de o parte, fiindcă-i trădase pe toţi ai lui numai ca să o ajute pe Azale. Azale, fiindcă odată venită aici, i se deschidea o nouă viaţă. Muma lui Petru, fiindcă ruga i se îndeplinise, dar tulburată peste măsură de venirea micii tătăroaice, pe care după ce o îmbrăcase în rochiile ei din tinereţe, o văzu transformată într-o jupînesică duioasă şi sfioasă, care parcă mai mult plutea decît mergea şi rostea vorbele aşa de caraghios, că lăsînd toată bunacuviinţă la o parte, te-ai fi prăpădit de rîs. Iar feciorul ăsta ce i-l dăduse Dumnezeu înapoi, cam slăbit ce-i drept, cu faţa mai prelungă, dar sprinten şi cu plete cîrlionţate aidoma răposatului stăpîn de la Maldăr, o fura cu coada ochiului, cînd se credea neobservat şi-şi tot făcea de lucru pe la uşile ei. Dacă a adus-o pînă aici, înseamnă că-i datorează mai mult decît se cuvine şi mîine va sta de vorbă despre aceasta cu el. Doar satul are păstor şi biserică ; mai poate primi încă două suflete, că păgînă sub acoperişul ei nu poate să o ţie. Petru îi povestise cum a scăpat din robie cu ajutorul lui Azale, dar firul povestirii lui se oprise aici.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, mama cu feciorul în pridvorul cel de sus, şedeau unul lîngă altul, cu puzderie de întrebări pe buze, pe care nu îndrăzneau să şi le pună unul altuia.

— Zici că-i pustiu ţinutul unde te-au dus în robie ?

— Pustiu, mamă, da pustie de lume e şi ţara pînă la Olt.

— Da ce se făcură oamenii ?

— Au fugit care încotro a văzut cu ochii. Cît am mers pe sub dealuri, numai suflare omenească care se trăgea în codri. Şi jale, mare jale mamă. În cîmpie tot ce n-a putut fugi a intrat rob la turc. Am trecut prin sate întregi pustiite. Rămăseseră numai cîinii, să urle a foame şi a pustiu.

— Ai petrecut prin multe primejdii, dragu mamii !

— De două ori a trebuit să mă bat cu patrule turceşti ce ne-au ieşit în cale. Zarai face minuni, mamă. Ce nu dovedeam eu cu paloşul, împlinea el cu arcanul. Le simte urma ca un cîine de vînătoare.

— Dar domnul Mihai îi bătură parcă.

— Se aude că s-a tras în munţi să-şi adune alte oşti, să-i izbească din nou.

— Pe aici nu a trimis cu chemări de oaste.

— O să trimeată, mamă. Nu se poate să întîrzie. Vorbeşte lumea că la cetatea domnească din Tîrgovişte şi-au băgat caii în bisericile pe care nu le-au ars. Casele le-au spart şi ce a scăpat de foc n-a scăpat de jaf. Curtea domnească, cum mai frumoasă nu se vede alta, au făcut-o beilic pentru paşa rămas acolo. Au pus pe ai noştri să înalţe gard de apărare din trunchiuri de copaci, să sape şanţuri şi să le umple cu apă. Asta o fac robii, iar roabele sînt pentru poftele blestemaţilor de ieniceri.

— Cum de ai scăpat, dragul mamii, cînd e atîta foc pe ţară ?

— Cînd ai zile, scapi de peste tot.

— Şi tătaru nu te-a vîndut ?

— Niciodată. Nici cînd am întîlnit în drum lotri care au vrut să ne fure caii şi cînd s-a luptat singur cu ei în timp ce noi dormeam.

— Lotri de-ai lor ?

— De-ai noştri, mamă... Apoi, vorbea lumea că au fost nişte boieri care au vrut să-l vîndă pe domnul Mihai în focul luptei, cumpăraţi cu pungi grele de drahme turceşti.

— Şi au apucat ziua de azi ?

— Nu ştiu ; dar lăcomia şi josnicia omului e mare, mamă. Eu pentru măria-sa mi-aş da...

Jupîneasa nu-l lăsă să termine ce avea de spus şi-i puse repede palma peste gură.

— Taci ! Să nu vorbeşti într-un ceas rău. Mi-ai rămas numai tu. Dincoace de Olt e linişte. Boierii de dincolo îs cîinoşi şi răi, Buzeştii noştri îs credincioşi şi jupînesele lor îs drepte şi cinstite, iar nepoata lor de vară, fata mică a lui Fuior, de două ori m-a întrebat de tine.

Petru îşi scutură pletele ca un cal nărăvaş şi-i păru că-l strînge cămaşa la gît. Clipa cea grea venise. Trebuia să vorbească neapărat cu mama lui. Ridică ochii cu luminiţe aurii şi şi-i împlîntă în cei ai ei.

— Nu mai trebuie să întrebe niciodată de mine. Jupîneasa tăcu, şi el urmă puţin gîtuit.

— Eu am adus-o pe Azale, ca să o iau de nevastă.

Mîna jupînesei se strînse pe jilţ ; şedea aşa de dreaptă şi mută, încît Petru rosti cu greu.

— I-am cerut să se boteze şi a primit. Binecuvîntarea i-a dat-o stareţul mănăstirii Coşuna, unde am poposit cîteva zile.

Jupîneasa ridică din sprîncene numai, şi rămase tot mută.

— Mamă, dacă nu era ea, nu mă mai vedeai ! Tatăl ei, Turgai-Beg, e din neamul hanului de la Marea Neagră. Şi eu ţiu la ea. Cu cît ne vei da învoire să ne binecuvînteze popa mai repede, cu atît mai iute îţi vor umple casa nepoţii.

Jupîneasa închise ochii, ca şi cum n-ar fi auzit ; se gîndea la morţii de la Putinei, de la Stăneşti, de la Şerpăteşti, de unde nu se mai întorsese nimeni în satul din vale, dintre toţi cei ce plecaseră la oaste ; se gîndea la robia lui Petru şi la atîtea alte mume îndurerate şi se mira ce întortocheate sînt căile vieţii, ce-l făcuseră să se întoarcă din toată lumea asta mare tocmai cu o tătăroaică din neamul „cîinilor de tătari" şi tocmai ea să fi fost aceea care să-i redea fiul după care plînsese atîta şi nu lepădase hainele cernite pînă azi. Şi ţara e în război, iar domnul poate veni oricînd să-i ceară din nou pe acest ultim fecior şi ea nu putea spune nu, căci n-ar mai fi avut zi liniştită.

Oftă adînc şi aplecă capul, a încuviinţare.

Şi de sfînta Maria mică le dete binecuvîntarea cununiei, lui Petru şi Nicolinei, care pentru prima oară apăruse cu părul despletit, aşa cum cerea datina pentru miresele locului, înfrumuseţată de beteala întunecată a şuviţelor ce-i veneau dincolo de brîu. Rochia de mireasă a jupînesei Velica, strîmtată şi scurtată mult, îşi răspîndea apele pe chipul îmbujorat al noii jupîniţe Nicolina.

În hainele albe, Petru arăta chiar ca un şoim alb, şi Zarai îşi aduse aminte de cuvintele hogei „vei pune vălul roşu lîngă un şoim alb."

11

O lună bună zboară ca fulgul păpădiei, cînd are în urmă atîta noian de spaime şi îngrijorări. Toate le înţelegea acuma jupîneasa Velica, care-şi pusese din nou rochia albastră ţesută cu vîrste albe pe poale şi pe cap mesalul cu fluturi, dar două nu-i dădeau pace. Întîi cînd

Petru i-a apărut dinainte cu o chivără galbenă pe care o duse la făurar să o dreagă: nu cunoştea chivăra, n-o mai văzuse şi lucea de-ţi lua ochii. A doua, cum avea el vreme, tînăr însurăţel, să-şi mîngîie nevasta, să mai aibă grijă şi de ale pămînturilor şi satelor sale, deoarece mai toată vremea şi-o petrecea în mijlocul cetaşilor adunaţi la repezeală, pe care el şi cu Zarai îi deprindeau cu meşteşugul armelor.

Trăgeau cu arcul, acolo sub streaşina pădurii, că nu se mai putea trece prin acele locuri.

Zarai era meşter mare la aruncarea săgeţilor. Lovea pasărea în zbor şi la ţintă pe pămînt nu-l întrecea nici Petru. De aceea i-a lăsat lui pe arcaşi să-i înveţe, în timp ce el se îngrijea de alte treburi. Poruncise fierarului să facă vîrfuri de săgeţi în trei muchii, călite, să nu se îndoiască. Zarai fiersese o licoare din buruieni pe care i le adunaseră femeile şi în licoarea aceasta se înmuiau vîrfurile de săgeţi, după care se închideau într-un sipet unde n-avea voie să umble nimeni.

Pe cetaşii care aveau cai îi învăţa să taie din fuga calului cu securea şi pentru aceasta se războiau cu căpiţele puse anume, sau cu tufanii mărginaşi. Iar avură făurarii de muncă, să întocmească nişte securi cu două tăişuri late şi ascuţite la vîrf, apoi nişte suliţe lungi din lemn tare, arse în foc şi muiate în catran la vîrf, după care li se fixa o armătură de fier călit.

Se adunaseră piei de bivol şi se lucra zi şi noapte la pieptare groase, cîte un mînecar pentru mîna stîngă şi nişte apărători uşoare puse pe cercuri de oţel, care se puteau petrece cu o brăţară după braţ. Tot din piei de bivol, apărători pentru cap şi pentru picioare, încît meşterii curţii, ţigani din tată'n fiu, se văicăreau sus şi tare că le-ar trebui patru perechi de mîini şi cîte şase ochi la fiecare, ca să biruie atîta lucru, dar tînărul stăpîn le îndoi tainul de slănină şi carne şi le făgădui lor şi chirandelor la sfîrşitul lucrului un butoiaş cu răchie veche, aşa că tînguielile se mai răriră şi treaba se înteţi.

Alesese din herghelii treizeci de armăsari, cărora le puse şei din piei bune, învăţase oamenii să călărească în şei şi scări uşoare iar el încinse paloşul vechi al răposatului său tată.

Pe zi ce trecea, jupîneasa Velica pricepea tot mai bine ce nu-i da pace fiului ei, şi îi creştea inima cînd îl vedea aşa, dar i se şi încrîncena, aşteptîndu-se să vie clipa despărţirii.

Tocmai se făcea vinul la începutul lui octombrie, cînd într-o seară pică la porţi Balea spătarul, nepotul doamnei Stanca şi căpitanul Balica de la Tîrgu-Jiu. Erau în trecere, spre a întîlni oastea lui Mihai, care se împreunase de cea parte a Oltului cu oştenii lui Jigmond al Transilvaniei şi urmau să coboare spre a se lupta cu turcii. S-au lăsat spre Tîrgovişte.

Mai spuneau ei că mulţimea robilor nu mai are număr, că ţara-i jefuită la sînge şi oamenii pier de foame. Că Stroe Buzescu, care fusese sol la curtea lui Jigmond cu daruri pentru nunta acestuia, s-a întors de la Alba Iulia. Că domnul e cu tabăra la Stoeneşti pe apa Dîmboviţei şi căpitanii lui adună cetaşi de prin sate. Iar ei au trecut pe la Maldăr, gîndindu-se că poate să trimeată şi jupîneasa Velica bărbaţi de pe pămînturile ei.

— Nu-ţi cerem să ajuţi ţara cu mai mult, căci ne-a dat domnia-ta ce ai avut mai drag şi ai pierdut.

Vorbea cuviincios Balica, descălecat, cu vocea lui joasă în faţa uşii boltite de la intrare, căci fusese soţ de oaste cu boierul Chirea de la Maldăr, care pierise sub ochii lui, de rana cumplită la faţă, aşa cum pier vitejii.

— Poftiţi şi descălecaţi o clipă şi la casa mea, boieri dumneavoastră. Poate că am şi eu să vă dau veşti.

Şi boierii descălecară, intrară în tinda lungă dincolo de uşa ferecată de stejar, urcară scara ce ducea în sala cea mare de la catul întîi şi se aşezară, cît să-şi tragă caii răsuflarea şi cetaşii domniilor lor să-şi mai poarte privirile înapoi, căci nu se ştie cine se va mai întoarce !

Jupîneasa Velica îşi ceru frumos iertare şi dispăru. Se duse drept la Petru, care împreună cu tătarul împărţeau săgeţile pe cap de om în pivniţele unde se ţineau pieile şi toate cele lucrate de meşteri.

— Pătrule, a venit vremea să dau ţării ceea ce Dumnezeu mi-a înapoiat.

Petru înţelese şi se sculă sărutînd mîna mamei lui. Plecă în sala cea mare şi acolo se înclină în faţa bărbilor stufoase care rămaseră înmărmurite, ştiindu-l dispărut.

— Vedeţi ce hărăzită sînt, spusese răspicat jupîneasa. Mai am ceva de preţ să vă dăruiesc.

S-ar părea că atunci Petru a îngenuncheat, cerînd jupînesei binecuvîntarea. Că ar fi bătut într-o tăblie de aramă şi tătarul ar fi încălecat şi ar fi plecat pînă sub geana pădurii, de unde a venit urmat de

un buluc de voinici călare, sub ochii uimiţi ai celor poposiţi. Cît oamenii şi-au îmbrăcat pieptarele de bivol şi şi-au luat armele şi săgeţile, femeile curţii au umplut traistele cu mîncare pentru drum lung şi ploştile cu băutură, că aproape au golit cămările.

Toată lumea era în forfotă şi nimeni nu se mai sfia de nimeni, numai tînăra jupîniţă, nici n-a coborît, nici nu s-a arătat. A urcat Petru la ea, a îmbrăţişat-o şi i-a spus să-l aştepte liniştită, căci de data asta va veni sigur înapoi, fiindcă adusese un suflet lui Dumnezeu şi asta atîrnă greu în ceruri şi mai cu seamă să nu-i fie frică de mama lui, fiindcă îi va rămîne ca o fiică în casă, nu ca o străină. A chemat tătarul, a tăinuit cu el şi i-a lăsat gospodăria în pază, apoi îmbrăcat de cale lungă, a sărit în şa odată cu ceilalţi doi căpitani şi cei treizeci de cetaşi ai săi şi au pornit-o şir întins spre răsărit, să se adune cu oştirea măriei-sale Mihai Voievod.

Jupîneasa Velica şi jupîniţa Nicolina au urcat în foişorul cel mai de sus şi i-au petrecut cu vederea pînă au ajuns cît nişte puncte.

12

Si avu parte Petru din Maldăr de cinstea de a ajuta la despresurarea Tîrgovişte ale cărei întărituri turceşti au fost distruse şi arse pînă în temelii, iar pe Ali-Paşa, căpetenia cetăţii, l-a prins cu mîinile lui şi l-a predat domnitorilor Mihai şi Răzvan, care l-au trimis la temniţă tocmai în cetatea Chioarului, sub puterea lui Jigmond Bâthory, care de data asta luă parte la bătălii.

Au recucerit Bucureştiul, gonind şi de acolo pe turci şi au dărîmat cetatea ridicată de aceştia pe locul mănăstirii Radu-Vodă.

Şi apoi au luat-o pe drumul Sării spre Dunăre, tot bătînd şi gonind din urmă toată oastea turcească ce se retrăgea în neorînduială, sub conducerea lui Sinan Paşa şi a altor bei şi paşale.

Petru prinse o limbă şi cum apucase să înveţe tătărăşte cît de cît, putu să afle de la el că turcii s-au îndreptat spre Giurgiu cu toată armata şi cu tot ceea ce jefuiseră din Ţara Românească şi, că ei îl cred pe Mihai tot pe apa Dîmboviţei, căci Sinan nu aflase nici de căderea Bucureştiului şi a Tîrgovişte, nici de măcelărirea turcilor din acele cetăţi.

— Măria Ta, alergase Petru, am prins o limbă şi dacă gonim îi prindem din urmă. Trec Dunărea pe la Giurgiu. Numai ienicerimea a trecut dincolo şi Sinan, blestematul, e cu ei. Or fi simţit ceva, de au luat-o la goană.

Domnul îşi înălţă fruntea sub cuşma cu surguci şi-i păru lui Petru că în viaţa lui nu-i bătuse inima mai tare ; parcă ar fi stat cu ochii deschişi, mergînd în faţa soarelui.

— Bine, căpitane, dar cum îţi zice ?

— Petru din Maldăr, măria-ta, fiul lui Chirea, cel ce muri în luptele cu turcii, înainte de a fi măria-ta domn, cînd au încercat să treacă Oltul.

— Pămîntul unde a murit taică-tu apărînd pe-al ţării, al tău să fie căpitane Petru, cît faci roată cu roibul şi cînd s-o pune pace să vii să-ţi dau hrisov. Porneşte, căpitane Petre ! Spre Dunăre !

Şi Mihai îşi înălţă roibul în două picioare ; platoşa, mînecarele şi genuncherele îi sclipiră argintiu în lumină. Trecu aidoma unui fulger de fier pe din latura lui şi se alipi de grupul cu Vodă Răzvan al Moldovei şi tînărul principe al Ardealului. Vorbiră o clipă, apoi se înfăţişară căpitanii şi dispărură cu porunci care încotro.

Petru rămase cu imaginea lui Mihai în ochi, gonea cu un fel de bucurie amestecată cu aţîţare în suflet, de parcă numai faptul de a-i fi auzit glasul acela hotărît şi de a-i fi văzut sclipirea semeaţă a privirii îl făcuse să-i strecoare argint viu în vine. Era căpitanul Petru al oastei valahe, el ce fusese robul deznădăjduit, ţinut în lanţuri pe cîmpiile dobrogene. Şi cu un chiot puternic îşi îndemnă cetaşii după sine. La chiotul lui răspunseră alţii şi caii alergau cu burta de pămînt, într-un iureş înspăimîntător şi pe măsură ce se apropiau de turci, ca un tăvălug uriaş curăţau pămîntul ţării de orice spurcăciune ce-l terfelise pînă atunci.

Gonea Chivăra Galbenă în frunte şi în urma lui alergau voinicii olteni, de parcă veneau la o nedeie ce se înfăptuia cu viaţa şi sîngele omului, la o nedeie ce-ţi umflă pieptul de bucurie şi-ţi întăreşte braţele, gata să cuprindă şi văzduhul pentru a se lua la trîntă cu el, dacă văzduhul ar fi un potrivnic.

Şi era o zi de la sfîrşitul lui octombrie, cu cer senin şi vîntişor cald ; cu iarba rămasă încă verde pe unde nu fusese călcată de copitele cailor şi covor ruginiu de frunze pe laturile drumului.

În sfîrşit zăriră turcii şi podul. Podul încărcat de oameni, malul furnicînd de oşti. La vederea lor se auzi ca un vuiet lung şi apărură pe

suprafaţa Dunării turbanele celor ce săreau în apă şi vroiau să treacă înot, apoi se desluşi strigătul din care se înţelegea doar: „Mihale Oglu ! Mihale Oglu !"

— Iu hu ! strigară din mii de piepturi flăcăii noştri, făcîndu-şi pîrtie printre vitele de pradă şi năpustindu-se în turcii încurcaţi de acestea şi de carele încărcate cu averi furate. Ajunseră la o mare mulţime de robi înlănţuiţi, bărbaţi, femei, copii. Petru văzu femeile şi copiii, văzu bărbaţii legaţi cum fusese şi el odinioară, şi i se urcă în suflet o mînie şi o putere că nimeni nu-l mai putu ţine în loc.

Mugi, nu grăi.

— Spre ei ! Liberaţi-i ; pe bărbaţi mai întîi !

Şi jumătate din tăvălug se năpusti în urma lui, în vreme ce restul ţinea piept osmanlîilor.

— Tăiaţi funiile ! striga Petru, cu vinele gîtului umflate şi nu mai pridiea izbind cu paloşul tăios în otgoanele groase. I se împăienjeniseră ochii de lacrimi de furie mocnită, şi libera, libera, libera.

Jur-împrejur lupta o roată de oşteni munteni lovind în paznicii robilor, pînă ce aceştia o luară la goană.

— Taie ! Taie ! ţipa Petru, simţind că face cîrcei la mînă, dar că nu se poate opri.

Şi flăcăii desfăceau, tăiau, rupeau funii şi lanţuri, iar robii liberaţi luară iataganele paznicilor căzuţi şi tăiau şi ei mai departe legăturile.

Petru se uită cu ochii injectaţi la bulucul robilor ; erau cît o oaste. Nu puteau fi număraţi. Mii şi mii de valahi. Puteau fi şi patru şi cinci şi şase mii de suflete. Şi în spatele femeilor erau copiii care plîngeau, şi în spatele copiilor ce putea fi dincolo ? Petru îşi mînă calul cu repeziciune, ferind oamenii. Căruţe cu coviltir. Tăie pînza uneia şi văzu arme turceşti. Un oftat îi înăbuşi pieptul. Tăie al doilea coviltir, tot arme şi erau peste zece-douăzeci de care pline.

— Aici ! strigă el la robii eliberaţi. Luaţi arme ! Aveţi lăncii, paloşe şi iatagane ! Luaţi arme ! Şi faţa lui tînără îmbătrîni deodată, căci sînt clipe în viaţa omului, cînd nu găseşti alinări decît în luptă cumplită şi necruţătoare.

— La o parte femeile ! mai strigă Petru şi parcă deodată crescu în el căpitanul pe care-l văzuse domnul Mihai numai dintr-o ochire.

Şi femeile se aleseră aproape toate deoparte.

Dar ca vreo sută şedeau pironite drumului, cu ochi hăbăuci şi picioare şubrede. Şedeau şi aşteptau o săgeată, un cal să le sfărîme în picioare, o ghiulea de tun, orice, numai să termine cu viaţa. Erau toate tinere, despletite, pe jumătate goale, cu vînătăi pe faţă şi pe trup, cu buzele supte. Şi Petru înţelese ce grozăvie se petrecuse cu ele, cîtă vreme armatele poposiseră pe malul Dunării şi le lăsă acolo sub focul tunurilor turceşti ce trăgeau acuma din castelul aflat pe insula San-Giorgio. Să fi fost sora lui şi ar fi preferat s-o vadă murind acolo. Îşi muşcă mustaţa gălbuie, tocmai cînd calul lui se izbi de o căruţă singuratică cu un coviltir de piele.

Rupse învelitoarea: muniţii. Mai la vale bulucul de turci.

Un zîmbet crud îi lumină chipul. Goni caii căruţei spre vale, cu chiote. Cînd aceasta se depărtă şi se apropie de grămada de turci, care săriră să oprească caii, trimise o săgeată aprinsă în interiorul ei. În următoarele clipe un trăsnet uriaş spintecă văzduhul şi ca un foc din cer se prăvăli peste osmanlîi. Ţipete ! Unii a bucurie, alţii a groază ; numai femeile cele împietrite rămaseră locului, parcă n-ar fi auzit, iar cîteva începură a vorbi în dodii. Nimeni nu avu vreme să le tragă la o parte cu sila, iar Petru, în fruntea dezrobiţilor, ca în fruntea unei oştiri a deznădejdii, se aruncă asupra miliţiei desperaţilor care rămăsese pe mal, şi secera cu amîndouă mîinile, ţinîndu-şi calul numai cu picioarele, pînă ce se pomeni cu un mîrza tătar în faţă. Avea aceeaşi chivără ca a lui şi cînd acela dădu cu ochii de el, struni scurt calul cu o strîmbătură.

— Raia, fiu de raia, îi scuipă el vorbele în tătărăşte.

Petre îl recunoscu şi el. Era Sali-Beg, cel care-l robise cu un an în urmă.

— Sali-Beg ! strigă el.

A doua strîmbătură pe chipul tătarului căruia în fine i se făcuse lumina înţelegerii în minte şi se năpusti asupra lui Petru cu hangerul ridicat.

— Între noi doi, spuse Petru cetaşilor săi, care-i săriră în ajutor, şi începu lupta, iar în lucirea de apus a soarelui chivărele şi săbiile se vedeau ca două roate de fulgere scurte.

— Azale, scrîşni tătarul.

— Nesrani Azale[13] şuieră Petru, venind aproape de el şi, izbind într-o ultimă sforţare, tătarul se clătină şi căzu de pe cal.

Tocmai atunci se prăbuşea podul rupt în două de ghiulele valahilor. Urletul fu aşa de înfiorător, încît ţipătul lui Sali-Beg nu se mai auzi.

Apele Dunării duceau la vale, într-o învălmăşeală cumplită, oameni şi cai, steaguri şi prăzi, iar capetele desfăcute ale podului erau ca două aripi pe care moartea se dădea în tobogan. Mirosea a sînge şi a praf de puşcă, a transpiraţie de om şi vite, a pămînt jilav şi scurmat, acest pămînt pentru care trebuise să moară atîta omenire, ca să se înţeleagă în fine, că şi Allah poate folosi mîna creştină pentru a pedepsi acolo unde dreptatea e atît de rău călcată în picioare.

Poate că au înţeles că fiecare popor are dreptul de a fi stăpîn singur pe pămîntul lui şi că ocrotirea şi mila înaltului Padişah ar trebui să se oprească la fruntariile turceşti.

Epilog

Uşa culei de la Măldărăşti era larg deschisă. Din afară pătrundea un firicel de vînt ce se juca pe zidul din faţă, unde erau zugrăvite chipurile căpitanului de la Maldăr, un om frumos şi voinic, al jupînesei lui, care-i venea la umăr şi al unui şir de copii de toate vîrstele, îmbrăcaţi în veşmintele purtate în secolul XVI în Ţara Românească. Văzusem aceleaşi chipuri pe peretele votiv al micii biserici ce fusese înălţată în afară de zidul culei.

— Aceste chipuri reprezintă pe căpitanul de la Maldăr, pe soţia sa şi pruncii. Nevasta lui a fost tătăroaică, neam de han şi l-a scăpat din robie. Cînd au ajuns aici, a creştinat-o şi a luat-o de nevastă. Iar el a fost un căpitan vrednic al lui Mihai Viteazul — spunea glasul ghidului, o tînără profesoară de istorie, dînd explicaţii grupului de vizitatori. Cula de la Măldărăşti, — continuă profesoara, a fost refăcută întocmai ca în vremea aceea de acum patru sute de ani. Este specifică pentru clădirile de

[13] *Nesrani Azale: creştină Azale.*

apărare ale Olteniei. În toată Oltenia se mai află încă una. O s-o vizitaţi în drum.

Ghidul a tăcut. Soarele de afară îşi aruncă razele drept pe ochii jupanului şi-i face să strălucească. Parcă se uită la mine şi-mi spun cu graiul lor mut:

— Cît am iubit eu pămîntul ăsta, al nostru, dar ca să păstrezi ce iubeşti trebuie luptă bărbătească şi nu de o viaţă de om numai, ci cît ţin toate vieţile la un loc.

Raza de soare se mută apoi pe capul jupînesei şi ochii ei bridaţi sînt blînzi şi limpezi, ca ai unei căprioare de la noi.

Oamenii aceştia au existat. Faptele s-au întîmplat cu patru sute de ani în urmă. Povestea lor am scris-o înţelegînd că, atunci cînd oamenii au puterea de a simţi şi găsi o frumuseţe în viaţă, se pot bucura de ea chiar trecînd peste cele mai grele clipe. Cine are puterea de a spera, tăria de a lupta, căldura, de a iubi, acela-i un om puternic, ne învaţă şcoala vieţii. O şcoală a vieţii din care înţelegi că mulţumirea şi realizarea existenţei umane depinde de ţara proprie faţă de care toţi avem de îndeplinit o datorie ce trebuie să ţîşnească din sufletul nostru.

SFÎRŞIT